

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин і регіональних студій

Віктор Патійчук

**МІЖНАРОДНА ТА РЕГІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА**
Словник-довідник

Луцьк – 2021

УДК 327.7:355.02:342
П-53

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки.
Протокол № 2 від 20 жовтня 2021 р.*

Рецензенти:

Карпчук Наталія Петрівна, доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Матвійчук Людмила Юрївна, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Луцького національного технічного університету.

Патійчук В. О.

П-53 Міжнародна та регіональна безпека: словник-довідник для магістрів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійних програм «Міжнародні відносини», «Регіональні студії» та «Суспільні комунікації». Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2021. 54 с.

У навчально-методичному виданні запропоновано основні безпекові поняття і категорії, які розкривають зміст найважливіших процесів міжнародної та регіональної безпеки. Навчально-методичне видання рекомендовано для підготовки магістрів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійних програм «Міжнародні відносини», «Регіональні студії» та «Суспільні комунікації».

УДК 327.7:355.02:342
© Патійчук В. О., 2021

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ГЛОСАРІЙ.....	6
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Основною метою курсу обов'язкової навчальної дисципліни «Міжнародна та регіональна безпека» є вивчення основних безпеково-політичних процесів у регіонах світу. Він розрахований для підготовки магістрів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійних програм «Міжнародні відносини», «Регіональні студії» та «Суспільні комунікації». Головним завданнями курсу є вивчення умов забезпечення безпеки на регіональному та глобальному рівні, розгляд основних принципів формування систем безпеки в сучасному зовнішньополітичному середовищі, дослідження механізмів формування системи безпеки в регіоні та світовому масштабі, а також аналіз проблем встановлення і функціонування систем безпеки на всіх рівнях організації тощо.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Міжнародна та регіональна безпека» студенти повинні бути компетентними у таких питаннях: зміст поняття «безпека», її форми й види, компоненти і структура; умови забезпечення національної та регіональної безпеки; принципи формування систем безпеки в сучасному зовнішньополітичному середовищі; еволюція і закономірності формування європейської регіональної та міжнародної безпеки; класифікація форм і видів регіональної та міжнародної безпеки; механізми формування системи безпеки в регіоні та світовому масштабі, а також його основні протиріччя; основні проблеми встановлення і функціонування систем безпеки на всіх рівнях; специфіка функціонування регіональних (колективних форм) безпеки та засоби їх реалізації; основні можливі загрози безпеці на національному й регіональному рівнях; стан забезпечення безпеки в будь-якій країні Європи і світу; пріоритети національної безпеки держав; основні проблеми підтримання безпеки у Європі та світі тощо.

Запропонований термінологічний глосарій розглядає поняття «безпеки» на різних масштабних рівнях та проявах функціонування та забезпечення, оскільки в навчально-методичному виданні запропоновані та розглядаються її основні форми і види, компоненти та структуру, а також безпекова ситуація в регіонах світу та міжнародні безпекові структури та організації. Він відповідає навчальній програмі курсу «Міжнародна та регіональна безпека» та силабус до нього (Додаток А). В словнику знайшли своє відображення питання співвідношення між національною та регіональною безпекою, чинники формування зовнішньої безпеки, значення національної безпеки у встановленні регіональної та міжнародної безпеки, основні аспекти формування національної та регіональної безпеки, загрози безпеці на національному і регіональному рівнях, поняття міжнародної стабільності, проблеми розвитку систем міжнародної та регіональної безпеки в умовах нового політичного розвитку, прогнози та нові тенденції, форми і напрями впровадження регіональної і глобальної безпеки.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ГЛОСАРІЙ

А

АВТАРКІЯ (грец. *автаркія* – самовдоволення) – 1) політика господарського відокремлення будь-якої країни (або групи країн) від зовнішнього економічного середовища;

2) одна із форм господарського існування країн, при якій держава намагається сформуванню замкнуту та повноциклічну господарську структуру, зробивши мінімальним імпорт і максимальним – експорт своєї промислової та сільськогосподарської продукції, а також розширити експорт своїх послуг і власного капіталу. Основне завдання **А.** – не бути залежним від політики та економіки інших держав, що може бути виграшем у ситуації ведення війни, економічної блокади, застосування різноманітних санкцій до держави тощо. Однією із основ **А.** є політика самозабезпечення.

АВТОНОМІЯ (грец. *autos* – сам і *nomos* – закон) – 1) статус певної державної території у складі конкретної країни, який базується на політиці самоврядування;

2) право самостійного здійснення державної влади і управління, надане конституцією тієї чи іншої держави будь-якій його частині;

3) одна з державно-правових форм вирішення національного питання у сфері права націй на самовизначення та самоуправління;

4) державне утворення в рамках певної території країни згідно з її конституційними положеннями.

АГРЕМАН (франц. *agrement* – згода) – попередня згода держави на прийняття певної особи як глави дипломатичного представництва іншої держави. При поданні запиту на отримання **А.** на конкретну особу подаються необхідні відомості про неї (біографічні дані, деякі-службові характеристики та ін. відомості, які може запросити приймаюча сторона). Після одержання **А.** кандидат стає персоною грата (бажана особа), а негативна відповідь свідчить про те, що дана особа є персоною нон грата (небажана особа). Приймаюча сторона не зобов'язана повідомляти мотиви відмови в **А.**

АГРЕСІЯ (лат. *aggression*, *aggressio* – напад) – будь яке незаконне застосування державою або групою держав сили проти іншої держави (народу, нації) з метою захоплення її території, посягання на її суверенітет та національні багатства, насильницького підпорядкування її населення. Зараз у практиці вивчення міжнародних відносинах виділяють, окрім збройної, фінансово-економічну, інформаційну та ін. види **А.**

АГРЕСОР (лат. *aggressor* – нападник) – 1) згідно норм міжнародного права, сторона, яка першою нападає на іншу державу;

2) держава, що застосовує збройні сили проти іншої держави;

3) сторона, що здійснила насильницьке загарбання іншої території.

АЗІАЦЕНТРИЗМ – 1) геополітична концепція, яка базується на вченні про расову перевагу азіатських народів та необхідність їхньої домінації та просторового поширення не тільки в регіоні, але й світі в цілому;

2) різновид паннаціоналістичних концепцій окремих азіатських держав, які пропагують ідею переваги народів Азії над європейцями. В А. є різні напрями – від ліберального, консервативного до право-радикального, що пропагує перевагу жовтої раси;

3) азіатський політико-ідеологічний напрям – *паназіатизм*, що слугує засобом ідеологічного прикриття прагнень експансіоністських груп створити «велику імперію жовтих рас», що включає Японію, Корею та Китай;

4) культурологічний напрям, що розглядає Азію як колыску походження народів, а також джерело багатьох світових філософсько-культурних і науково-технічних надбань, що вилилося в цілий науковий напрям – сходознавство, в якому представлені всі основні напрями гуманітарної науки.

АКТОР МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (англ. *actor, action* – дія) – будь-який суб'єкт міжнародного права (держава або країна, група держав або країн, різнопланові міжнародні організації, корпорації, спілки, соціальні об'єднання, етнополітичні рухи тощо). Домінуючим суб'єктом або А.М.В. є держави, проте ними можуть бути й різноманітні організації (урядові й неурядові міжнародні організації, транснаціональні корпорації, національно-визвольні, сепаратистські та іредентистські рухи, мафіозні та корумповані структури, терористичні організації тощо) та окремих особи, що представляють їх (президент, прем'єр-міністр, міністр закордонних справ, глава дипломатичного представництва, представник ділових кіл, фірм та ін. особи, які представляють державні інтереси або працюють від імені держави).

АКСІОМАТИЧНИЙ МІТОД (грец. *аксіома* – вважаю гідним) – спосіб дедуктивної побудови наукової теорії в міжнародних відносинах, що приймається як очевидний факт і не потребує свого доведення, під час застосування якого за основу беруть систему аксіом чи постулатів, а всі інші твердження (теореми) виводять із цих аксіом логічними міркуваннями (доведеннями).

АКЦІЯ ВІЙСЬКОВА – часкові або довготривалі односторонні (інколи багатосторонні) військові дії із залученням незначної частини збройних сил та засобів держав-учасниць, що обмежені часовими вимірами та певною метою, цілями й конкретними завданнями.

АКЦІЯ ГУМАНІТАРНА – дії миротворчих сил і міжнародних й неурядових організацій, що спрямовані на забезпечення виживання цивільного населення, яке постраждало від воєнних дій у конфліктах різного

роду. **А.Г.** включає в себе: доставку гуманітарних вантажів (продовольства, медикаментів, предметів першої необхідності тощо) та гуманітарних фахівців (експертів, медичних працівників, волонтерів та ін.) у зону конфлікту; організацію гуманітарних заходів (медичного обстеження та надання першої медичної допомоги, відкриття пунктів обігріву в зимову пору, пунктів харчування, роздачу продовольства та предметів першої необхідності, налагодження діяльності освітніх закладів тощо; евакуацію населення з небезпечних територій, контроль за потоками біженців на конфліктних територіях тощо; відновлення базових систем життєзабезпечення населення (водопостачання, енергозабезпечення, забезпечення продуктами харчування тощо; поховання останків загиблих під час збройного конфлікту та обмін полоненими тощо).

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ (лат. *ambo* – обидва і *valentia* – сила) – 1) суперечливе, двоїсте (те, що має в собі, задоволення й незадоволення) сприйняття тієї самої безпекової події (явища, факту, предмета тощо);

2) одночасне виконання системою безпеки протилежних функцій, наприклад, регулюючої та інтегруючої;

3) здатність системи безпеки за певного збігу умов обернутися на систему дестабілізації та створити загрозу самому об'єктові захисту.

АНАЛІЗ ДОКУМЕНТІВ – один із методів дослідження міжнародних відносин, при якому в якості досліджуваного джерела виступають документи, а інформація з них отримується за допомогою спеціальних процедур. **А.Д.** може проводитися в двох формах: традиційній (класичній), коли дослідник застосовує алгоритм логіко-інтуїтивних (розумових) операцій, спрямованих на інтерпретацію досліджуваної документальної інформації та формалізованій (контент-аналіз), яка направлена на переведення кількісної оцінки показників текстового масиву (їх статистичну обробку) через виявлення в документах необхідних для дослідження якісних ознак, які відображають суттєві властивості змісту процесу, що вивчається.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИЙ (грец. *аналіzos* – розклад чогось на частини, розчленування цілого) – 1) метод наукового дослідження, що застосовується в дослідженні міжнародних відносин та полягає в мисленному дробленні об'єкту дослідження (єдиного цілого, системи, процесу) на окремі складові частини з метою його деталізації та осмислення;

2) уточнення логічної форми (будови, структури) будь якого об'єкта (суб'єкта) міжнародних відносин засобами формальної логіки;

3) дедуктивний науковий метод досліджень міжнародних відносин протилежний синтезу (узагальненню, індукції);

4) процес оцінки фахівцями-аналітиками у галузі міжнародних відносин поточної або минулої зовнішньополітичної (двосторонньої або багатосторонньої, а інколи конфліктної) ситуації з метою її моделювання та

прогнозування для вжиття практичних заходів щодо її стабілізації чи реалізації намічених зовнішньополітичних планів.

АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ – 1) система наукових поглядів щодо оцінки та дослідження політичної ситуації в межах країни та на рівні міжнародної взаємодії суб'єктів міжнародного права;

2) професійна діяльність фахівців-аналітиків у сфері міжнародних відносин, котрі забезпечують вивчення та дослідження зовнішньополітичної й зовнішньоекономічної діяльності країн із практичною метою;

3) наукова та навчально-практична дисципліна, яка базується на вивченні зовнішньополітичного процесу та міжнародної ситуації з метою визначення цілісної картини того, що відбувається, та подальшого прийняття конструктивних зовнішньополітичних рішень.

АНЕКСІЯ (лат. *annexio* – приєднання) – 1) один із видів агресії, що супроводжується насильницьким приєднанням (захопленням) державою території іншої держави або народу, а також примусове утримання того або іншого народу в межах чужої держави;

2) самовільне захоплення державою або її військом (правлячою елітою) будь-чого чужого (перш за все, території (землі), майна, іншої власності тощо), що не належить та самовільне встановлення меж свого володіння, що є грубим порушенням норм міжнародного права і принципу самовизначення націй.

АНКЛАВ (франц. *enclave* – від лат. *inclavare* – закривати на ключ) – територія держави, яка повністю оточена сухопутною територією іншої держави, або частина території держави, повністю оточена сухопутною територією однієї чи кількох держав. У тих випадках, коли частина території держави оточена сухопутною територією іншої держави не повністю, оскільки є вихід до моря, її називають напіванклавом. Наприклад, Республіка Сан-Марино, розташована у межах Італії, італійське місто Кальпоне у Швейцарії. Якщо анклав має морський берег, його називають напіванклавом (наприклад, Гамбія, Монако).

АНСАМБЛЬ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ (франц. *ensemble* – сукупність, єдине ціле) – 1) гармонійне поєднання усіх компонентів системи національної безпеки країни, об'єднаних метою її створення;

2) група підсистем, які в органічній сукупності утворюють систему національної безпеки держави;

3) гармонійна єдність системи безпеки, яка включає суб'єкти та об'єкти національної безпеки на основі принципу композиційності (гармонійної єдності та взаємодоповнення), підсистему забезпечення їх спільного функціонування, а також базу, на якій вони формуються.

АНТИЕТАТИЗМ – теорія та ідеологія, політична течія, що виступає проти експансії держави та її установ на всі сфери суспільного життя суспільства.

АРИСТОКРАТІЯ (грец. *aristos* – кращий і *kratos* – влада) – 1) форма державного правління, при якій влада належить представникам родової знаті;
2) в рабовласницькому і феодальному державах – найбільш привілейований стан суспільства;
3) привілейована верхівка (еліта) будь-якого соціального прошарку.

АРХІТЕКТУРА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ (лат. *architectura* – будівничий, будівля) – 1) концепція органічного взаємозв'язку усієї сукупності структурних елементів національної безпеки, включаючи ідеологію, зовнішньополітичні пріоритети її розвитку, засоби та фактори підтримання її національної безпеки, нормативно-правову базу, кібернетичну модель забезпечення функціонування системи національної безпеки тощо;

2) система забезпечення національної безпеки держави, яка базується на основних структурних компонентах її формування, за допомогою якої створюється необхідні умови нормального функціонування всіх важливих сфер життєдіяльності держави відповідно до її конституційних положень, основних національних інтересів, а також зовнішньополітичної стратегії. **А.С.Б.** виражає інтереси нації, слугує необхідним середовищем для втілення національної ідеї. **А.С.Б.** виражає потребу функціонування системи національної безпеки відповідно до її мети призначення, функцій, структури, матеріальних та законодавчих можливостей, доцільності та значимості для підтримання суверенітету будь якої країни. Головна мета створення **А.С.Б.** – забезпечення конституційних гарантій підтримання безпеки держави та її суверенітету та інших потреб суспільства у розвитку.

АСИМЕТРИЧНІ ЗАГРОЗИ (грец. *асиметрія* – нерозмірність, непропорційність, невідповідність одне одному, відсутність або порушення симетрії) – різноманітність внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних суперечностей суспільного розвитку у середовищі функціонування без певного об'єкта, які не є адекватними рівню готовності суб'єкта щодо управління загрозами. Наприклад, державі, яка володіє ядерною зброєю можуть загрожувати терористичні структури, які озброєні автоматичною зброєю тощо.

АТАШЕ (фр., англ. *attache*, букв. – прикріплений) – 1) офіційна особа, яка зарахована до складу дипломатичного представництва в якості фахівця в будь-якій галузі (наприклад, військовий аташе, торговий аташе., прес-аташе тощо);

2) дипломат молодшого рангу, який виконує функції радника або консультанта в певних сферах міжнародного співробітництва (правовій, торговельно-економічній, військовій, мас-медійній та інформаційній, екологічній тощо).

АТРАКТИВНА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ (лат. *attrahere* – притягувати, приваблювати) – 1) здатність безпекової структури зменшувати рівень ентропії (грец. *en* – у, *trope* – поворот, перевтілення) її станів;

2) стійкий кінцевий стан розвитку системи безпеки на певному етапі її еволюційного розвитку;

3) сталий стан системи безпеки країни, який спричинений різними початковими умовами її формування.

Б

БАГАТОПОЛЮСНІСТЬ (МУЛЬТИПОЛЯРНІСТЬ) (англ. *multy* – багато; *polarich* – полюсність) – основна властивість (геополітична модель) сучасної світової системи, яка складається з кількох великих, приблизно рівних за силою держав, котрі співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси, коаліції, що необхідні для вирішення важливих міжнародних питань. Головні ознаки **Б.**: наявність не менше п'яти геополітичних світових лідерів, між якими функціонує система міжнародного балансу й взаємного стримування; процес блокування та формування коаліцій і постійне суперництво між блоками, існування за принципом балансу сил, що базується на конкуренції основних блоків-коаліцій країн та позаблокових акторів на принципі рівноваги сил, поваги до суверенітету держав і невтручання у внутрішні справи країн тощо. Основними гравцями **Б.** світу є США, Росія, Китай, Японія та ЄС.

БАЛАНС БЕЗПЕКИ (фр. *balance* – ваги, врівноваження, вирівнювання) – 1) забезпечення реальної системи національної безпеки за рахунок наявних компонентів її розвитку (військових, економічних, соціально-демографічних, ресурсно-господарчих, науково-технічних, наявності потужної зброї, значній чисельності війська та його модернізації, укладених двосторонніх та багатосторонніх безпекових договорів, угод, тощо) на противагу наявним загрозам;

2) рівновага військових та невійськових чинників формування системи національної безпеки держави.

БАЛАНС СИЛ (англ. *balance of power* – рівновага сил) – 1) рівновага, врівноваження чогось протиборчого;

2) кількісний вираз відносин між політичними сторонами будь якої діяльності, котрі повинні врівноважувати одна одну;

3) рівновага стратегічних і звичайних збройних сил і озброєнь протиборчих сторін;

4) система показників, які характеризують оптимальне співвідношення силових векторів у політиці держав (їх союзів, блоків, коаліцій) у різних сферах життєдіяльності на різних рівнях територіальної організації та масштабах розвитку);

5) системне протистояння світових геополітичних центрів сили, які ведуть боротьбу за світове панування;

6) наукова концепція системи міжнародної безпеки, яка почала функціонувати після другої світової війни (у двополюсному світі), а також притаманна сучасній системі міжнародних відносин підтримання міжнародної стабільності. Балансування відбувається на грані війни та миру.

БАЛАНСОВА СИТУАЦІЯ – такий стан міжнародних відносин, коли існує паритет або стабільність між сторонами, які формуються на основі військово-політичної та економічної рівноваги між світовими геополітичними центрами або національними державами в регіоні, які конкурують між собою. **Б.С.** може забезпечуватися за рахунок конфігурації та розміщення військової сили та наявності певних силових структур, військового компоненту, озброєнь, включаючи «тверду силу» (наприклад, ядерну зброю та інші види стратегічних озброєнь), так і розстановки інших безпекових компонентів та наявних колективних безпекових договорів. За принципом **Б.С.** – приєднанням до тої чи іншої коаліції та міжнародного силового об'єднання в тій чи іншій міжнародній політичній ситуації функціонують національні безпекові системи багатьох держав світу, які не можуть самостійно забезпечити свою політичну стабільність та суверенітет.

БЕЗПЕКА МІЖНАРОДНА – система налагодження міжнародної взаємодії в питаннях підтримання міжнародної (колективної) стабільності з метою гарантії нормального функціонування держав на міжнародній арені, підтримання їх суверенітету, політичної та економічної незалежності. Розрізняють **М.Б.** двосторонню, регіональну та глобальну.

БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНА – стан підтримання національного суверенітету держави за рахунок впровадження різноманітних безпекових заходів (політико-правових, економіко-господарчих, соціально-демографічних, ресурсно-екологічних, науково-технічних, інформаційно-комунікаційних тощо) та наявність функціонування різноманітних безпекових структур (державного апарату, війська, служб безпеки держави, потужної економіки, різноманітних служб і підрозділів швидкого реагування тощо) та злагодженої системи їх діяльності у питаннях нормального функціонування всіх важливих сфер життєдіяльності країни.

БЕЗПЕКА РЕГІОНАЛЬНА – комплекс взаємоузгоджених дій різноманітних держав та міжнародних інституцій із метою підтримання спільної (колективної) безпеки в регіоні, вагома складова міжнародної безпеки. **Б.Р.** повинна відображати ключові (фундаментальні) інтереси всіх учасників (суб'єктів) регіональної взаємодії. В системі підтримання миру та забезпечення політичної та економічної стабільності в регіоні функціонують регіональні безпекові структури, наприклад, ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі), АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної

Азії), ОАЄ (Організація Африканської Єдності) та ін. Virізняють європейську, азійсько-тихоокеанську, близькосхідну та ін. системи регіональної безпеки.

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА (грец. *політика* – державні чи суспільні справи) – 1) національна безпекова політика – одна із форм державної політики у сфері підтримання її безпеки та суверенітету, система різнопрофільних заходів із метою забезпечення нормального функціонування важливих сфер життєдіяльності населення країни та її різноманітних структурних підрозділів;

2) міжнародна (колективна) безпекова політика – система міжнародної взаємодії, яка спрямована на збереження миру в регіоні та світі, захист колективних безпекових та національних інтересів держав-учасниць, що базується на комплексній співпраці в різних галузях забезпечення безпеки, а також створення міжнародних безпекових організацій (ОБСЄ, НАТО та ін.) та узгодження спільної **Б.П.**

БЕЗПЕКОВІ РІВНІ – форми організації системи безпеки на різних рівнях її просторової організації: локальному (місцевому) – відповідає національній безпеці держави; регіональному (колективному) – узгоджена система безпечної діяльності країн регіону; глобальному – спільна діяльність різного рангу безпекових структур (регіональних та національних), що формує світову систему безпеки.

БЕЗ'ЯДЕРНА ЗОНА – територія (регіон), на якій забороняється виробництво, зберігання (розміщення), транспортування та випробування (на ній чи проти неї) ядерної зброї. Проголошення статусу **Б.З.** зменшує можливість виникнення ядерного конфлікту на цій території, а також зміцнює національну безпеку тієї держави (групи держав), що проголосила такий статус. На основі міжнародних договорів **Б.З.** оголошено Антарктику (1959 р.), Латинську Америку (1967 р.) і південну частину Тихого океану (1986 р.).

БІЖЕНЦІ – особи (групи осіб), що у спішному порядку залишають (покидають) або залишили (покинули) свою країну, або державу в якій вони постійно проживають (або проживали), у результаті переслідування, воєнних дій (громадянської війни, масових заворушень, поширених терористичних дій проти якоїсь верстви населення) або інших надзвичайних обставин (стихійних лих, небезпечних явищ або інших причин, які загрожують їх життю та діяльності).

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД – один із способів дослідження міжнародних відносин, який ґрунтується на аналізі політичних біографій і складання психолого-політичних портретів досліджуваних осіб (лідерів, ватажків, керівників держав тощо).

БІПАТРИДИ (лат. *bi* – два і *patris* – батьківщина, подвійне громадянство) – офіційний статус осіб (громадян), які одночасно можуть мати громадянство двох або більше держав. **Б.** як належність особи одночасно до громадянства двох держав базується на колізії (розходженні) змісту двох або більше формально діючих законів про громадянство різних держав. Воно може виникнути, наприклад, при народженні дітей від батьків, що мають різне громадянство, при натуралізації та ін. **Б.** є притаманним для переважної більшості країн Північної та Південної Америки, деяких країн Європи та Африки та Австралії.

БІФУРКАЦІЯ БЕЗПЕКИ (лат. *bifurcus* – роздвоєний, множинний, розходження) – 1) процес розвитку системи національної безпеки з можливістю видозмінюватися та бути невизначеною в окремі моменти її формування;

2) динаміка стану системи безпеки будь-якого рівня з можливістю повторення певних безпекових ситуацій, тобто певною циклічністю розвитку й властивістю набувати різноманітних потенційних властивостей.

БІХЕВІОРИСТИЧНИЙ МЕТОД (ПІДХІД) (англ. *behavior* – поведінка) – спосіб дослідження міжнародних відносин (об'єктів, процесів та явищ), який ґрунтується на вивченні поведінки суб'єктів міжнародної взаємодії. **Б.М.** дає можливість оцінити політичні дії суб'єктів (особливо у їх прагненні влади та бажанні перемог) на основі їх психологічної поведінки, виходячи з їх природних (механічних) властивостей, що виражається в доступному об'єктивному спостереженні матеріальних процесів, а не психічних станів.

БОЙКОТ – 1) одна з форм політичного протистояння між конкуруючими (ворогуючими) сторонами, при якій одна з сторін відмовляються від співробітництва з іншою або повністю припиняє стосунки. У прямому значенні **Б.** вживається як припинення відносин із ким-небудь на знак протесту проти чого-небудь;

2) спосіб політичної та економічної боротьби, що припускає повне або часткове припинення стосунків з якою-небудь державою, організацією, установою або окремою особою (відмова купувати продукцію, приймати громадян ворогуючої сторони, не відповідати на дипломатичні кроки іншої держави тощо);

3) відмова держави встановлювати або підтримувати ті чи інші відносини з державою чи групою держав. Статут ООН передбачає можливість **Б.** як одного із примусових заходів для підтримання миру, які не пов'язані з використанням збройних сил. **Б.** може бути використаний також як репресалій (вид міжнародно-правових санкцій – односторонніх примусових заходів, що застосовуються державою у відповідь на неправомірні дії іншої з метою примусити припинити їх і прийняти запропоновані вимоги). **Б.** буває частковий – припинення взаємовідносин між

країнами в певних напрямках (видах) взаємодії та повний – припинення будь-яких стосунків. Найчастіше в міжнародній практиці застосовується економічний **Б.** – спосіб економічної боротьби, засіб економічного впливу на інші країни, а також знаряддя втручання у їхні внутрішні справи, припинення відносин на знак протесту.

БРИФІНГ (англ. *briefing* – інформаційна нарада) – 1) спосіб передачі офіційної інформації про події внутрішньополітичного та міжнародного життя для мас-медіа;

2) один із різновидів зустрічі працівників преси з офіційними державними та міжнародними політичними діячами;

3) констатація фактів події з певного приводу, один із методів (засіб) інформування журналістів з якоїсь певної проблематики політичного життя без подальшого її обговорення чи коментування.

В

ВЕТО (лат. *veto* – забороняю) – 1) заборона, скасування будь-яких управлінських рішень, яка накладається (проголошується) керівником влади або колегіальним владним голосом;

2) в державному праві заборона, що накладається одним органом державної влади (наприклад, главою держави) на рішення іншого органу;

3) заборона на проведення (реалізацію, діяльність), яка може проголошуватися згідно з принципом діяльності Статуту ООН одностайністю постійних членів Ради Безпеки ООН при прийнятті рішень із непроцедурних питань. Інститут **В.** виник в Стародавньому Римі.

ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ – 1) проблеми порушення функціонування нормального стану безпеки, які потребують негайного втручання з метою врегулювання або вирішення проблемної ситуації, що склалася;

2) складовий елемент загрози, разовий або багаторазовий (інколи повторний) збій функціонування системи безпеки будь-якого об'єкта (суб'єкта) функціонування;

3) суперечлива дія (протидія) суб'єктів міжнародної безпеки, котрі намагаються порушити баланс сил.

ВІЗА (лат. *visus* – побачений, розглянутий) – 1) надпис посадової особи на будь-якому документі або акті, яка свідчить про згоду з ним, що засвідчує його автентичність або надає йому силу;

2) офіційний дозвіл на в'їзд в країну, виїзд або проїзд через неї, а також відмітка в паспорті як знак такого дозволу. **В.** бувають (в'їзні, виїзні і транзитні).

ВІЗИТНА КАРТКА КРАЇНИ (англ. *visiting-card*) – 1) коротка або поширена довідкова інформація загального характеру про конкретну країну

(символіка, державний устрій, територія, населення, історія формування й розвитку, політика держави, ресурси, природа, географічне положення, галузі спеціалізації тощо);

2) основні відомості та атрибути країни, які ідентифікують неї з поміж інших держав.

ВІЙНА – 1) небезпечне суспільно-політичне явище, що стосується всіх сфер життєдіяльності людини на території, де воно відбувається й супроводжується жорстким протистоянням протиборчих сторін та використанням зброї;

2) озброєна боротьба між державами (міждержавна) або внутрішня – між окремими політичними та етнічними угрупованнями (громадянська);

3) збройне протиборство між політичними утвореннями (державами, політичними угрупованнями, етнічними та релігійними соціумами)

4) в непрямому розумінні – крайня ступінь жорстокого протистояння між ким-небудь (війни світоглядів, влади, законів, кланів, капіталів, родин, релігійних угруповань тощо). Розрізняють такі види **В.**: світова, локальна, колоніальна, несправедлива, визвольна, загарбницька, митна, торгівельна, газетна, інформаційна, терористична, гібридна тощо.

ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА (англ. *military / defence doctrine* – військове вчення) – система офіційних поглядів і положень у конкретній державі (яка часто буває таємною і піддаються розголосу), що встановлюють порядок військового будівництва в країні, розглядають можливості підготовки держави та її збройних сил до можливої війни, до захисту своїх національних інтересів.

ВНУТРІШНІ СПРАВИ (лат. *home affairs*) – 1) діяльність у владній практиці державного життя, яка відноситься до різних сфер політики життєдіяльності населення всередині конкретної країни;

2) внутрідержавна сфера політичної діяльності, що відповідає конституційним положенням держави і не потребує зовнішнього втручання.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА (англ. *domestic policy*) – система складного комплексного функціонування різних управлінських інституцій та форм державної влади, а також різноманітних політичних сил і структур всередині країни, які взаємодіють у питаннях державного керівництва і вирішення поточних проблем існування та життєдіяльності населення країни й направлена на забезпечення прав і свобод її громадян, соціальний захист населення, розвиток економіки та гуманітарної сфери, реалізацію заходів щодо зміцнення обороноздатності та національної безпеки, охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю тощо. Окрім типових завдань **В.П.**, що охоплюють її політичну систему, форму правління, керівництво економікою та процесами виборів президента і парламенту, наявні ще й специфічні, які пов'язані з її історією, традиціями розвитку державного

будівництва в країні тощо. У кожній державі світу є своя **В.П.**, яка переслідує певну мету (завдання, цілі, плани) і має певні строки і засоби реалізації, а також певний внутрішній політичний курс – основні напрямки політичної діяльності всередині країни. **В.П.** реалізується не тільки за рахунок діяльності державних органів та правлячої партії в країні, але й за допомогою інших політичних партій, різноманітних політичних рухів, соціальних груп тощо, які намагаються вирішити зі своїх позицій проблеми управління в державі та мають своє бачення вирішення головних завдань влади та її діяльності щодо захисту національних інтересів держави. **В.П.** урізноманітнюється в деталях і подробицях на конкретних ділянках реалізації в залежності від її об'єктів впливу та суб'єктів реалізації. Державна **В.П.** визначає в основному зовнішньополітичну діяльність країни і сама залежить від міжнародної обстановки і зовнішньої політики.

ВТОРГНЕННЯ – 1) порушення державного кордону (повітряного простору, територіальних вод) військовими силами іншої держави (агресором);

2) захоплення території та простору однієї держави іншими державами за допомогою різноманітних засобів ведення експансії (військовими, інформаційними, економічними тощо).

ВТРУЧАННЯ (лат. *intervention*) – 1) примус когось до участі в чомусь проти його волі;

2) одна із форм внутрішньої політики, яка базується на примусовому підході, нав'язуванні своєї волі іншим, своїй участі у будь-якій діяльності (процесі) іншої сторони;

3) одна із форм діяльності зовнішньої політики – участь у будь-якому міжнародному процесі з метою зміни його ходу. Наприклад, найбільш поширеним у міжнародній діяльності є збройне втручання у справи інших держав. Найбільш часто виділяють **В.** світових геополітичних центрів, міжнародних корумпованих структур, терористичних організацій тощо.

Г

ГАРАНТІЯ БЕЗПЕКИ – 1) обґрунтована наявність матеріально-технічної та законодавчо-правової бази та механізмів забезпечення національної безпеки держави;

2) спільна запорука підтримання колективної системи безпеки, що базується на основі підписання міжнародних договорів та угод, впровадження комплексних договірних узгоджених безпекових дій та заходів учасників міжнародного процесу з метою підтримання миру та політичної стабільності в регіоні.

ГЕНЕРАТИВНА БЕЗПЕКА (англ. *generator* – породжуючий, відтворюючий) – здатність системи безпеки відтворювати свої втрачені

структурні елементи та здійснювати функціональні заміщення одних компонентів іншими з метою її збалансування та нормального безперебійного існування.

ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА (фр. *global* – загальний, *globus* – земна куля) – 1) система діяльності міжнародних інституцій з метою забезпечення та підтримки миру в регіонах світу, що базується на комплексній взаємодії безпекових організацій різного рівня та суб'єктів міжнародного права різних рангів міжнародної взаємодії;

2) запорука колективної безпеки та підтримання миру й стабільності в усьому світі;

3) наукова концепція існування міжнародної системи в період функціонування мультиполярного світу.

ГОМОМОРФІЗМ (грец. *гомо* – один і то й же, однаковий; *морфа* – форма) – 1) гносеологічне поняття, що відображає однозначну відповідність структур та об'єктів, що порівнюються між собою;

2) один із способів дослідження міжнародних відносин, що ґрунтується на узагальненні подібних (тотожних або рівнозначних) об'єктів міжнародної взаємодії;

3) політичний Г. відображає подібність змісту політичних структур.

ГРА МАСШТАБАМИ – методичний прийом, який застосовується в дослідженні міжнародних відносин, суть якого полягає в модельному логіко-інтуїтивному (ігровому) переході в аналізі політико-економічних та соціально-екологічних процесів та явищ одного територіального рівня до іншого (більшого або меншого), наприклад, поширення безробіття або злочинності в досліджуваній країні (місті, краї, державі, регіоні, глобальному просторі). Г.М. дозволяє дослідити динаміку та тенденції розвитку політико-соціальних та економічних процесів на різних рівнях територіальної організації суспільства та передбачити їх негативні наслідки з можливістю упередження.

ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА – 1) вид безпеки держави, який гарантує нормальне функціонування соціальної сфери країни та забезпечує її позитивний культурно-політичний та соціально-економічний розвиток. Г.Б. країни базується на успішній соціальній політиці держави та забезпечується важливими сферами її життєдіяльності й визначає рівень та якість життя її населення;

2) сфера забезпечення безпеки у соціально-культурному напрямі.

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА – 1) вид безкоштовної допомоги мирному населенню країн, що постраждали внаслідок військових дій та від різних стихійних лих у вигляді продуктів харчування, одягу, медичних

препаратів, предметів першої необхідності, надання транспорту для перевезення біженців тощо;

2) заходи, що здійснюються з метою полегшення становища зuboжілого населення життєво необхідними умовами та засобами у країнах третього світу.

ГУМАНІТАРНА ІНТЕРВЕНЦІЯ – ввід миротворчих військ ООН на території, де тривають конфлікти та військові дії з метою захисту мирного населення та припинення вогню та збройних операцій.

Д

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ (англ. *misinformation* – 1) неправдива, недостовірна, свідомо помилкова інформація) – форма подачі інформації будь-якого змісту, в тому числі й міжнародної, яка спеціально спотворюється або свідомо подається неправдиво з певними політичними цілями;

2) свідоме поширення перекручених або неправдивих відомостей, повідомлень із метою досягнення певних політичних, військових та інших цілей, для введення в оману, позбавлення правильної орієнтації людей, тих чи інших сил, організацій в подіях, що відбуваються у політичному житті соціумів.

ДЕМАРШ (франц. *démarche* – рух напроти) 1) у звичайному вжитку – несподіваний, різкий вчинок, виклик, демонстрація (протест) проти чогось, наприклад бойкот олімпійських ігор, що проводився в різний час багатьма країнами;

2) різка дипломатична акція, яка застосовується урядом, відомством закордонних справ перед урядом іншої держави;

3) заява (виступ) держави на адресу інших держав з висловленням підтримки, визнання, солідарності або, навпаки, осуду чи розмежування в якомусь питанні;

4) дипломатичні заходи держави, скеровані на те, щоб застерігати від певних дій представників іншої держави, або спонукати їх зайняти певну позицію, надати необхідну підтримку тощо. Д. може бути різним за формою (нота, меморандум, заява тощо) та змістом (від простого зондажу чи прохання до протесту). Д. може містити прохання, застереження, протест та інші вимоги і бути виражений в письмовій або усній формі.

ДЕСТАБІЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕКИ – 1) порушення стану безпеки та циклів життєдіяльності важливих сфер функціонування держави;

2) цілеспрямована система дій протиборчої (ворожої) сторони, яка спрямована на повалення конституційного ладу в країні, порушення або втрату суверенітету держави, її територіальної цілісності і недоторканості кордонів, а також конституційних прав, свобод і гарантій її громадян тощо.

ДИКТАТОР (лат. *dictator* – особа, що нав'язує свою волю іншим; сильний володар; жорстокий правитель) – 1) в Стародавньому Римі вища посадова особа (володар, правитель, деспот), який мав необмежену владу, здійснював одноосібне управління і не рахувався з законами і нормами життя, широко і безкарно використав при цьому насильство і репресії до своїх підлеглих та полонених;

2) в сучасному політичному світі – особа (група осіб), яка здійснює жорстке керівництво держави і не рахується з нормами міжнародного права та принципами гуманізму, узурпувала владу в країні й чинить політичний тиск на усі інші сфери суспільно-політичного та культурно-соціального життя, наприклад, державах «казарменого соціалізму», де придушуються демократія і свободи громадян тощо;

3) країна-геополітичний лідер, що порушує норми міжнародного права, чинить на інші держави військовий, політичний, культурно-ідеологічний та фінансово-економічний тиск, і намагається взяти усю політичну ситуацію в регіоні (світі) під свій контроль.

ДИПЛОМАТ (лат. *diplomat*) – посадова особа держави, що займається дипломатичною діяльністю, роботою в галузі зовнішніх зносин та представляє країну на міжнародному рівні, веде переговори та дипломатичні зустрічі.

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ (англ. *diplomatic immunity* – дипломатична недоторканість, дипломатичний захист) – особливий статус дипломатичних працівників, сукупність особливих особистих прав і привілеїв, наданих дипломатичним представництвам іноземних держав та їх співробітникам (недоторканість особи, службових приміщень, житла і власності, непідсудність судам держави перебування, звільнення від податків, митного огляду тощо), який забезпечується міжнародним правом згідно Віденської Конвенції 1961 р. та інших міжнародних та двосторонніх договорів.

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС (англ. *diplomatic corps*) – 1) у вузькому розумінні – глави дипломатичних представництв;

2) у широкому – весь дипломатичний персонал, включаючи членів їх сімей та обслуговуючих осіб, що акредитований в конкретній державі.

ДОКТРИНА – система стійких поглядів, ідей, принципів, що лежить в основі політичної діяльності окремої особи чи політичної організації. Політична Д. держави – це система офіційних поглядів і положень, яка розробляється політичним керівництвом країни. Основні положення політичної Д. ґрунтуються на суспільно-політичному ладі, політиці правлячих сил, рівні розвитку продуктивних сил держави та національних інтересах країни.

ДОКТРИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ – система офіційно прийнятих у державі поглядів та нормативно-правових актів, шляхів і способів й механізмів щодо процесів формування її безпеки у різних сферах її життєдіяльності та підтримання суверенітету, прав і свобод громадян цієї країни.

Е

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА – 1) вид національної безпеки, який пов'язаний з процесами підтримання екологічної рівноваги території, раціонального використання природного середовища та його комплексного захисту;

2) функціонування цілої низки державних структурних підрозділів із метою захисту здоров'я населення та налагодження сприятливих умов його життєдіяльності при наявності постійних екологічних загроз;

3) система узгоджених дій міждержавних та міжнародних структур із питань захисту довкілля.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА – вагома складова економічної безпеки країни, яка має на меті контроль над забезпеченням важливих сфер функціонування господарства та життєдіяльності населення держави необхідними паливно-енергетичними ресурсами.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА – політико-господарчий та фінансово-соціальний стан держави, при якому її народ (населення) може самоправно (суверенно, без стороннього втручання і зовнішнього тиску) визначати шляхи і форми свого подальшого економічного розвитку. Національна **Е.Б.** базується на сприятливому розвитку продуктивних сил країни, її матеріальному та енергетичному багатстві, а також науково-технічних надбаннях. У зв'язку з інтернаціоналізацією виробництва національна **Е.Б.** може бути тісно пов'язана з міжнародною **Е.Б.** – функціонуванням комплексу міжнародних умов, договорів та інституційних структур, що забезпечують право кожному суб'єкту міжнародних відносин можливість вільно вибирати і здійснювати свою стратегію соціально-політичного та фінансово-економічного розвитку, без зовнішнього тиску, при взаємовигідному співробітництві з іншими державами.

ЕКСКЛАВ – несuverенний регіон, відокремлений від основної території країни і оточений більш ніж однією державою (тобто не є анклавом). **Е.** не є анклавом щодо інших держав, але є ексклавом щодо основної території країни. **Е.**, що має вихід до моря, називається напівексклавом. Іноді **Е.** та напіванклавом поширюють на інші територіальні утворення – наприклад, на адміністративно-територіальні одиниці у складі держави.

ЕСКАЛАЦІЯ (англ. *escalation*) – 1) нарощування військової могутності держави, озброєнь, інтенсивності воєнних дій, розширення театру воєнних дій, розширення конфлікту, загострення політичного становища тощо;

2) термін, яким позначається розвиток політичного конфлікту вглиб (по вертикалі). **Е.** передбачає посилення інтенсивності і гостроти конфліктної ситуації. Причина **Е.** конфлікту полягає в тому, що при переході від латентної фази до фази відкритого конфлікту стикаються деструктивні, взаємно несприйнятливі моделі поведінки сторін. На етапі **Е.** конфлікт набуває кульмінаційної точки протистояння й веде до того, що сторони починають розуміти необхідність переходу до конструктивних і взаємносприятливих позицій, що може бути позитивним у питаннях пошуків компромісу між ворогуючими суб'єктами.

ЕТАТИЗМ (франц. *etat* – держава) – 1) науковий політологічний напрямок, який розглядає державу як вищий результат і мету її суспільного розвитку;

2) політика активної участі (втручання) держави в сферу економіки, економічного життя.

ЕТНОКРАТІЯ (гр. *ethnkos* – племінний, народний і *kratos* – влада) – засилля влади однієї етнічної спільноти над іншою етнічною групою або етнічними спільнотами (плем'ям, народністю, нацією). **Е.** часто зустрічається в недемократичних суспільствах і тих державних утвореннях, що перебувають на стадії формування та в постколоніальних країнах, наприклад африканських та азіатських.

ЕТНОЦИД – різновид етнонаціональної політики (політичної поведінки), яка спрямована на знищення ідентичності й культури конкретного народу (етносу). **Е.** найчастіше реалізується за рахунок державної політики, яка спрямована на руйнування етнічних зв'язки всередині народу: знищення основних ознак етносу (його етнічної території, культури, історичної пам'яті, самосвідомості тощо), а найголовніше – національної мови (лінгвоцид) – носієві етнічної інформації та засобу передання етнічної пам'яті.

Є

ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА – система міжнародних договорів між європейськими країнами та комплекс цілеспрямованих заходів, які здійснюються усіма зацікавленими державами європейського регіону з метою захисту колективних та національних інтересів, підтримання миру, недопущення війни та вирішення конфліктів, а також для нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз у всіх сферах суспільного життя та розв'язання поточних безпекових питань. Проблемами Є.Б. займаються такі міжнародні організації як ОБСЄ, ЗЕС, НАТО, ООН та ін. У межах

міждержавного інтеграційного об'єднання ЄС функціонує система спільної безпеки країн-учасниць цієї спільноти.

Ж

ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР – геополітична категорія, яка передбачає наявність мінімального територіального середовища (об'єму) для реалізації народом своїх суспільно-економічних та етнополітичних намірів.

ЖИТТЄВО ВАЖЛИВІ ІНТЕРЕСИ – першочергові завдання держави, що пов'язані з важливими моментами виживання її народу (громадян), збереження її суверенітету та територіальної цілісності, підтримання безпеки на всіх рівнях державного утворення та управління, налагодження діяльності усіх важливих сфер функціонування країни, а також забезпечення нормального розвитку держави як повноправного суб'єкта міжнародного права та самодостатньої системи самозабезпечення та здійснення спроможності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам сучасності.

З

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ – 1) система різнопрофільних дій з метою підтримання безпеки держави, її суверенітету й життєво важливих функцій та захист свого населення від різноманітних загроз;

2) діяльність різноманітних безпекових інституцій держави в межах політико-правового поля та міжнародних структур згідно підписаних договорів і угод щодо вирішення проблем гарантування її безпеки та нейтралізації загроз та небезпек

ЗАГРОЗА – 1) стан динаміки системи, коли небезпека або порушення нормальних умов її функціонування в силу певних причин і чинників загрожує збою розвитку системи, сприяє її дестабілізації, а в кінцевому випадку – деградації (руйнуванню) цієї структури і зупиняє її діяльність;

2) сукупність умов та чинників, які перешкоджають реалізації діяльності систем безпеки, створюючи загрозову небезпеку;

3) різноманітність внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних протиріч суспільно-політичного, політико-правового, ресурсно-екологічного та інших видів небезпечного характеру, антропогенного й природного походження (включаючи природні катастрофи і катаклізми), що можуть спричинити збої в роботі системи забезпечення безпеки та порушувати умови функціонування життєво-важливих сфер населення країни й створювати передумови для втрати державою суверенітету, економічної та фінансової незалежності держави, порушувати її територіальну цілісність тощо.

ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ – 1) застосування зброї та військової сили першим проти іншої держави;

2) вторгнення на територію іншої держави з використанням зброї;

2) один із видів міждержавних збройних конфліктів, який характеризується різким нападом або вторгненням із боку з однієї з протиборчих держав (групи держав, військових блоків, терористичних угруповань тощо) на територію іншої з метою її захоплення, повалення в ній конституційного ладу, часткової анексії чи повної окупації, які супроводжуються масовим насиллям, порушеннями міжнародного права тощо.

ЗБРОЙНІ СИЛИ (англ. *armed forces*) – 1) військо будь-якої держави, включаючи його різновидності – сухопутні, морські та повітряні сили, а також різного роду військові спеціалізовані формування (прикордонники, зв'язківці, сапери, розвідники тощо);

2) найважливіша з силових структур держави з підтримання її суверенітету та захисту від територіальних зазіхань зовнішніх агресорів та можливих внутрішніх сфер протидії за владу в країні.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА (англ. *foreign policy*) – загальний курс держави та її діяльність у міжнародних справах і структурах. **З.П.** регулюється конституційними положеннями держави та міжнародними договорами і забезпечує відносини цієї країни з іншими суб'єктами міжнародного права (державами, групами держав, коаліціями, військовими блоками, міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями, регіональними об'єднаннями, народами тощо) відповідно до мети її реалізації, основних завдань і принципів. **З.П.** реалізується за допомогою системи відповідних методів і засобів, найважливішим із яких є дипломатія та ведення переговорів. **З.П.** має різноманітні види реалізації у різних сферах міжнародної взаємодії (політика, право, економіка, культура, екологія та ін.), а також може розглядатися за конкретними напрямками взаємодії і впровадження (суб'єктами, зонами, регіонами тощо).

I

ІВЕНТ-АНАЛІЗ (англ. *event* – подія) – 1) один із базових методів прикладного аналізу зовнішньої (внутрішньої) політики та міжнародних відносин, який ґрунтується на вивченні динаміки політичних подій (ситуацій);

2) методика дослідження динаміки політичних ситуацій, в основі якої лежить спостереження за інтенсивністю подій з метою виявлення можливих шляхів їх розвитку, а також визначення таких компонентів політичного процесу, які є найважливішими для конкретного їх стану, що досліджуються. **І.А.** широко застосовується у дослідженні таких сфер як зовнішня, внутрішня

і регіональна політика, етнополітична ситуація в регіонах світу, культурна політика, регіональні та міжнародні відносини та конфлікти тощо. Основний зміст **I.A.** полягає в оцінці поточної міжнародно-політичної ситуації, слідкуванні за ходом та інтенсивністю подій з метою визначення основних тенденцій розвитку стану досліджуваних об'єктів (суб'єктів) як в окремих країнах і регіонах світу, так і на міжнародній арені загалом. Практичне застосування **I.A.** передбачає створення інформаційного банку даних про динаміку та розвиток зовнішньополітичних подій (ситуацій), наприклад міжнародних конфліктів, що їх відображають з ідентифікацією та систематизацією різноякісних фактів і явищ, що описують ці процеси.

ІЗОЛЯЦІЯ ПОЛІТИЧНА – 1) сукупність різноманітних заходів із використанням різнопрофільних засобів, що спрямовані на унеможливлення і контакт держави з іншими акторами (суб'єктами) міжнародної взаємодії, включаючи не тільки інші держави, але й міжнародні організації та правозахисні міжнародні структури, яку здійснює протиборча сторона (країна, група країн, коаліція, військовий блок тощо);

2) система цілеспрямованих дій політико-дипломатичного, фінансово-економічного, контрольного-міграційного, інформаційно-ідеологічного, військово-силового та іншого характеру спрямованих на ізоляцію країни, яка порушує норми міжнародного права, є агресором, сприяє терористичним організаціям тощо.

ІНДИКАТОРИ БЕЗПЕКИ – 1) показник або кількісний вираз функціонування системи безпеки, що дає можливість правильно оцінити стан її функціонування;

2) один із основних (головних) показників, який свідчить про наявність збоїв у забезпеченні системи безпеки. **I.Б.** безпеки держави надають національним інтересам кількісне вираження. Показують в якому стані, безпеки чи небезпеки, знаходиться суверенітет держави та її суспільно-політична та соціально-економічна система в цілому чи її елементи, і на скільки цей стан створює умови щодо реалізації національних безпекових інтересів.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ БЕЗПЕКОВА (лат. *intensio* – напруження, посилення) – 1) здатність системи безпеки держави до її посилення (удосконалення), підняття на новий рівень існування та створення дійових (продуктивних) елементів захисту національних інтересів країни;

2) розвиток системи безпеки держави та її структурних елементів за рахунок її удосконалення та застосування найбільш ефективних засобів та механізмів функціонування з використанням передових новітніх технологій та новинок науково-технічного прогресу.

ІНТЕНЦІЯ БЕЗПЕКОВА – (лат. *intentio* – прагнення) – 1) здатність системи безпеки держави до виконання її прямої мети;

2) прагнення (намір, мета) змінити щось у системі функціонування безпеки держави, спрямувати та націлити її на вирішення чогось конкретного;

3) одна з необхідних властивостей сучасної системи національної та колективної безпеки, яка передбачає постійну потребу до змін, удосконалення відповідно еволюції загроз.

ІСТЕБЛІШМЕНТ – домінантна система державних, політико-економічних, національно-ідеологічних, культурно-етнічних відносин, організацій, закладів і підрозділів та інших структур, які чинять владний тиск на суспільство, а також особи й певні соціальні клани, що посідають у них головні позиції, здійснюючи вплив на всі вагомі сфери життєдіяльності населення країни та користуються в ньому привілейованим станом. До складу інструменту впливу на суспільство в **І.** належать контроль над силовими відомствами, освітніми та навчальними підрозділами, а також засоби мас-медіа, через які здійснюється вплив на масову свідомість населення держави та нав'язування світогляду, стилю та способу життя людей.

К

КАДАСТР БЕЗПЕКОВИЙ (фр. *cadastre* – перелік, список) – 1) комплексне систематизоване зведення відомостей про конкретні безпекові об'єкти та діяльність безпекових підрозділів держави, які зобов'язані виконувати свої прями функції;

2) кількісне відображення показників функціонування безпекових структур країни та їх якісна характеристика й оцінка відповідно установлених державних (міжнародних) стандартів функціонування.

КЛАСИФІКАЦІЯ (лат. *classis* – розряд) – система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи за спільними ознаками або властивостями. Відправна точка класифікації – одиничні поняття. В міжнародних відносинах **К.** передбачає групування об'єктів, що вивчаються, виходячи з їх кількісних ознак. Наявні умови проведення **К.:** а) при одному і тому ж діленні використовують одну і ту ж ознаку; б) однакові розмірності ділення для класифікаційних таксонів (одиниць класифікації) – сума виділених видів (класів) повинна бути рівна обсягу родового поняття, що класифікується; в) неперетинання класів – виділені види (класи) повинні виключати один одного; г) неперервність ділення («вертикальне» ділення) – **К.** повинна бути безперервною, тобто при діленні не можна пропускати логічні ступені.

КОГНІТИВНЕ КАРТУВАННЯ – один із методів дослідження міжнародних відносин, який базується на основі аналізу особливостей політичного мислення осіб, які беруть участь у прийнятті політичних рішень. **К.К.** дозволяє оцінити процес прийняття політичних рішень, що приймають форму алгоритмів – правил, які не обов'язково розуміти, проте дають змогу

вийти з проблемної ситуації логіко-інтуїтивним шляхом (евристики – метод спроб і помилок) та правил, які є зрозумілими, але не завжди гарантують прийняття правильного рішення. **К.К.** дозволяє пояснювати та прогнозувати поведінку індивідів (суб'єктів) у різноманітних ситуаціях, їхнє бачення певних політичних проблем. Практичним результатом застосування **К.К.** є «когнітивна карта» – графічне зображення наявного у свідомості людини плану (стратегії) збору, переробки та збереження інформації, який є основою її уявлень про минуле, теперішнє і майбутнє. Прикладом **К.К.** також може бути, наприклад, психолого-політичний портрети лідера країни, іміджева карта політика (держави) тощо.

КОНДОМІНІУМ (лат. *condominium* – сумісне володіння) – 1) сумісне володіння двох і більше (колективне) суб'єктів чим-небудь (майном, територією, фінансами тощо);

2) спільне володіння двома або кількома державами однією територією (наприклад, країна Андора перебуває під патронатом Франції та Іспанії; річка Мозель – Люксембурга і Німеччини, о-ів Конференс – Іспанії та Франції; частина Боденського озера – Австрії, Німеччини та Швейцарії; ділянка Аравійського півострова – Оману й Аджману тощо), яке узгоджується нормами міжнародного права;

2) одна із форм сучасного міжнародного порядку, коли держави (геополітичні центри) знаходять консенсус у питаннях управління (забезпечення верховної влади, патронату та ін. форм міжнародної опіки) щодо спільних територій. **К.** може бути встановлений і над водним простором.

КОМПРОМІС (фр. *compromise*, лат. *compromissum* – угода, яка досягнута шляхом взаємних поступок) – міжнародна домовленість, угода, погодження як один із способів вирішення конфліктів шляхом двосторонніх поступок конфлікуючих сторін. Для досягнення **К.** необхідним є чітке визначення предмету обговорення з суперечливих питань та розробка можливих параметрів поступок з обох сторін, що втягнуті у конфлікт, а також врахування позицій усіх членів переговорного процесу та можливість піти на взаємні хоча б невеликі кроки поступливості, без завдання шкоди ключовим питанням ведення переговорів. Інколи позиції медіаторів у переговорному процесі зачіпають питання, що становлять фундаментальні основи існування протиборчих сторін, наприклад віросповідання, тоді ведення такого «діалогу» є неможливим і має безкомпромісний характер. Вирішення такого конфлікту можливе лише із застосуванням сили з боку третьої сторони.

КОНДОМІНІУМ (лат. *condominium* – сумісне володіння) – 1) сумісне (спільне) володіння двома або кількома державами однією територією (наприклад, Андора), яке узгоджується нормами міжнародного права;

2) одна із форм сучасного міжнародного порядку, коли держави знаходять консенсус у питаннях управління (забезпечення верховної влади) щодо спільних територій.

КОНСЕНСУС (лат. *consensus* - згода, одностайність) - 1) одна з форм прийняття політичних рішень, методик ведення міжнародних переговорів, яка базується на взаєморозумінні, злагоді і згоді усіх сторін, що беруть участь у переговорному процесі або приймають спільні рішення, що досягається за рахунок зближення позицій у взаємних дискусіях;

2) прийняття рішення або тексту договору на міжнародних конференціях і в міжнародних організаціях на основі досягнутого взаємної згоди сторін без проведення формального голосування, якщо проти не виступає жоден з учасників проведеного форуму.

КОНСПРОЛОГІЯ (лат. *conspitatio* – змова, приховування) – теорія змови, вчення про їх недопущення та нейтралізацію. В сучасному політичному житті держав та практиці міжнародної взаємодії існує багато неофіційних, часто засекречених (таємних, закритих) структур (наприклад, масонські ордени, певні політичні партії і клуби закритого типу, різноманітні міжнародні фінансово-економічні організації та асоціації, «Більдерберзький клуб», «Комітет 300», «Тристороння комісія». «Велика сімка» тощо), які намагаються впливати на хід світової історії та вирішення конкретних проблем міжнародної взаємодії на свою користь та заради вузьких кланових інколи філософсько-містичних цілей.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ (англ. *contens* – зміст) – 1) метод якісно-кількісного аналізу змісту документів із метою виявлення або вимірювання різних фактів і тенденцій, відображених у цих документах;

2) науковий прийом, який базується на виявленні та проведенні оцінки специфічних ознак текстів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією його результатів. **К.А.** найчастіше застосовується при наявності обширного за обсягом і несистематизованого матеріалу, коли безпосереднє використання останнього ускладнено. Особливість **К.А.** є те, що він вивчає документи в їх соціальному контексті. Головним завданням **К.А.** можуть бути як вивчення проблем соціально-політичної сфери, про які висловлюються чи навпаки – приховуються у документах, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження. Виділяють два основних типи **К.А.**: кількісний – спрямований на виявлення частоти окремих тем, слів або символів, що містяться у тексті, а також якісний – пов'язаний з фіксуванням нетривіальних висловлювань, мовних інтонацій з розумінням цінності змісту повідомлення.

КОНФЛІКТ МІЖНАРОДНИЙ (лат. *conflictus* – зіткнення) – 1) пряме чи приховане зіткнення двох або кількох учасників міжнародного процесу, включаючи як держави, групи держав, так й інших суб'єктів міжнародного

права (міжнародні організації – урядові й неурядові, транснаціональні корпорації, громадсько-політичні рухи тощо), що можуть супроводжуватися як відкритим військовим протистоянням, так і латентними способами ведення конфлікту (розвідка, застосування різноманітних санкцій проти конкуруючої держави, перешкоджання веденню торгівлі, переміщенню громадян протиборчої країни на чужих територіях, блокування пропускання товарів, послуг, ідей противника на міжнародному рівні тощо);

2) протистояння міжнародних суб'єктів різних рівнів, що втягнуті в конфлікт,

3) глибинні протиріччя між ворогуючими сторонами, засновані на політичній, ідеологічній, расово-національній, релігійно-етнічній, соціально-економічній, господарчо-ресурсній, історичній основі, включаючи територіальні претензії, а також різноманітні взаємні претензії, індивідуальні позиції керівників держав, правлячої еліти та корумпованих кланів, що перебувають при владі, які можуть мати як особистісні, так і геополітичні та культурно-цивілізаційні витoki. **К.М.** найчастіше виникають в умовах зовнішньополітичної напруги. Причиною їх появи та приводом до їх початку можуть бути певні політичні події, які-небудь провокаційні дії, вчинки, рішення протиборчих сторін, що провокують їх початок. **К.М.** на початку розв'язання мають дві тенденції – до вирішення і затухання та розширення й загострення в залежності від того, які взаємні дії будуть чинити ворогуючі сторони, що втягнуті в конфлікт. Якщо не відбувається своєчасного реагування та вжиття засобів щодо своєчасного вирішення **К.М.**, тоді вони переростають у міжнародні політичні кризи. Розрізняють **К.М.** двосторонні й багатосторонні, локальні, регіональні й глобальні, збройні й не збройні, соціальні, етнічні, міжнаціональні, ресурсні, територіальні суперечки й претензії тощо.

КОНФРОНТАЦІЯ (фр. *confrontation* – порівняння, протиставлення) –

1) протистояння різноманітних соціально-політичних систем, військово-політичних блоків та союзів, окремих держав на міжнародному рівні, а також різноманітних політичних сил і фінансово-корупційних кланів, протилежних ідейно-політичних поглядів та принципів існування всередині держави тощо;

2) протиборство, зіткнення, протиставлення різних позицій у конфліктній ситуації, вирішенні міжнародних спорів, відстоюванні своїх інтересів, розв'язанні політико-економічних та етнонаціональних проблем тощо;

3) різне бачення виходу з проблемної ситуації, що склалася і не сприйняття іншої позиції та бажання перемогти за будь-яку ціну. Виділяють пасивну **К.**, при якій протилежність думок і поглядів та позицій протиборчих сторін не реалізується у відкритих активних діях, а відбувається в скритій формі та провокує міжнародну напругу. Активна **К.** найчастіше проявляється у збройному конфлікті, інформаційній війні, підтримці економічної блокади та запровадженню санкцій проти свого опонента тощо.

КРИТЕРІЙ БЕЗПЕКИ – це ознака, за якою визначається стан і здатність системи безпеки країни протистояти загрозам чи проявам небезпеки. Кожний **К.Б.** має кількісне вираження – показник, що свідчить про стан суб'єкта (об'єкта) безпеки. У залежності від втрат, які можуть бути внаслідок реалізації загрози, кожен показник у різних умовах його формування може мати різну величину. Для забезпечення комплексної безпеки суб'єкта суспільства важливе значення має не стільки сам показник того чи іншого критерію, а його граничне значення (граничний показник) – це свого роду індикатор, який сигналізує, з одного боку, про зону безпеки, а з іншого – про розвиток небезпеки. Для характеристики стану безпеки держави використовуються загальні і спеціальні критерії та їх показники, з урахуванням особливостей діяльності кожного суб'єкта суспільства (держави, первинної ланки господарювання, особи тощо).

«КРУГЛИЙ СТІЛ» (англ. *round table*) – 1) одна з форм проведення міжнародних переговорів та дипломатичних зустрічей, яка передбачає рівність усіх позицій переговорного процесу;

2) сучасна найбільш поширена форма публічного обговорення будь-яких питань, що характеризується певним порядком, почерговістю висловлювань його учасників, що сидять нерідко за столом, що має (інколи умовно) круглу форму, а також рівні права всіх присутніх. **К.С.** широко використовується в міжнародній практиці, а також для обговорення внутрішніх політичних питань між представниками різних політичних сил (ділових кіл) країни та інших суб'єктів політико-правової взаємодії з метою пошуку компромісних форм і шляхів вирішення злободенних суспільних, економічних, політичних проблем тощо.

Л

ЛОКАЛЬНА БЕЗПЕКА – 1) забезпечення системи безпеки на місцевому (низовому рівні);

2) вагома складова національної безпеки держави, що ґрунтується на підтриманні життєво важливих сфер діяльності населення та функціонування господарства країни в конкретному населеному пункті або місцевості.

ЛІНІЯ ЗІТКНЕННЯ – 1) зона контактних інтересів двох протилежних середовищ (політичних, цивілізаційних тощо);

2) зона бойових дій між двома військами (арміями) тощо;

3) буферна зона на території Донецької та Луганської областей між окупованими та підконтрольними територіями України.

ЛІНІЯ РОЗМЕЖУВАННЯ – 1) умовна лінія між двома різнорідними середовищами (просторами), в тому числі й політичними;

2) лінія розмежування конфліктних територій на місцевості;

3) буферна зона на Сході України між підконтрольними територіями нашої держави та самопроголошеними республіками ДНР та ЛНР.

М

МАКРОЗАГРОЗА – існування вагової небезпеки для національних інтересів держави, що зумовлена виникненням критичної ситуації, яка може негативно відобразитися на усій безпековій системі держави та життєво важливих безпекових станах країни і характеристиках її існування як природного, так і штучного походження (природні стихійні лиха, військові дії, різка девальвація національної валюти, небезпечна санітарно-епідеміологічна ситуація тощо).

МЕГАЗАГРОЗА – наявність існування небезпечних чинників, які можуть негативно вплинути на усю систему безпеки країни (регіону, світу), а також здійснити нищівний вплив і становити загрозу для існування людства на планеті в цілому (можливість застосування ядерної зброї та інших видів масового знищення, космічні катастрофи – падіння метеоритів тощо).

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА – система забезпечення безпеки на міжнародному рівні за рахунок створення міжнародних безпекових організацій та інституцій, підписання колективних безпекових договорів, налагодження процесів вирішення міжнародних конфліктів та інших проблем міжнародного життя мирним шляхом та взаємною запорукою і контролем за всіма небезпечними проявами міжнародного суспільно-політичного життя. Розрізняють глобальну (універсальну) і регіональну (колективну) **М.Б.**

МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – система обов'язкових заходів і дій (стягнень, витрат, відшкодування, правової та гуманітарної відповідальності тощо), яка покладається на країну (державу, групу держав, коаліції) за невиконання (порушення) норм міжнародного права, а також злочини, які та чи інша держава (суб'єкт міжнародного права) скоїла перед людством (її громадянами, етнічними, політичними, культурними та ін. соціумами). Реалізація **М.В.** починається з оголошення країні вини та пред'явлення претензій, які можуть висуватися як на двосторонньому рівні, так і міжнародному, наприклад, за участі міжнародних організацій. Ставлення за вину безпідставне, якщо відсутнє порушення норм і принципів міжнародного права. **М.В.** реалізується на підставі матеріальної та політичної (нематеріальної, інколи моральної або гуманітарної) відповідальності. У цьому разі може йтися не про ставлення за вину, а про пред'явлення претензії на відшкодування шкоди. Матеріальна **М.В.** відповідальність виражається у формі реституцій та репарацій. Питаннями **М.В.** може займатися Міжнародний Суд і Міжнародний Трибунал.

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ (фр. *arbitrage* – вирішення спору посередником) – розгляд міжнародних суперечок, що здійснюється за добровільною згодою сторін, які втягнуті в них, за участю одного або кількох арбітрів – посередників (держав, міжнародних організацій, відомих політиків тощо). Характерною рисою **М.А.** є обов'язкова юридична сила його рішень для сторін і вибір арбітра (арбітрів) самими сторонами, які беруть участь у спорі. Існує два види **М.А.**: постійний, що функціонує при міжнародних організаціях або передбачений у міжнародних договорах для вирішення суперечок, які можуть виникнути при їх виконанні (т.зв. третейські), а також тимчасові (спонтанні), що виникають із вирішення конкретної міжнародної спірної ситуації.

МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ – засоби та дії примусу, що застосовуються міжнародними організаціями або державами (групами держав) до країн, які здійснили тяжкі міжнародні правопорушення. **М.С.** бувають дипломатичні – зменшення дипломатичної присутності держави у країнах світу чи повне припинення дипломатичних відносин на рівні посольств, економічні – припинення торговельних відносин, або їх обмеження в окремих секторах і на певний термін дії та військовий вид санкцій – збройна інтервенція в країну-порушницю. **М.С.** мають дві форми індивідуальні (самодопомога, реторсії, репресалії, невизнання, розрив відносин, самооборона) і колективні (у рамках міжнародних організацій – відмова у членстві в організації, призупинення прав члена організації, виключення з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи тощо).

МІЛІТАРИЗМ (лат. *militaris* – воєнний) – 1) політика державної діяльності, яка спрямована на підготовку до ведення зовнішніх військових дій;

2) значне нарощування військової могутності країни (групи країн, військового блоку) з метою здійснення загарбницької чи оборонної війни;

3) посилення влади військових та підвищення їх ролі в діяльності країни з метою втручання у справи інших держав чи придушення опору внутрішніх опозиційних сил.

МІЛІТАРИЗАЦІЯ – 1) посилення влади військових та підвищення їх ролі в діяльності держави, поширення військових законів та дисциплін на цивільні галузі господарства країни, з метою втручання у справи інших держав чи придушення опору внутрішніх опозиційних сил, а також захисту від іноземної інтервенції;

2) дії державних органів у сфері політики, економіки та соціальної сфери, які спрямовані на нарощування військової могутності держави. **М.** характеризується нарощуванням гонки озброєнь, збільшенням державних видатків на армію, розширенням воєнної промисловості в мирний час, створенням воєнно-промислових комплексів, перерозподілом національного багатства на військові цілі, посиленням державних податків, які ідуть в

основному на потреби армії, значною інфляцією в країні та підвищенням цін на товари масового споживання тощо.

МИРОТВОРЧА ОПЕРАЦІЯ – взаємопогоджена та обговорена спільна діяльність різноманітних підрозділів т.зв. колективних сил із підтримки миру та військових спостерігачів у зоні збройного конфлікту відповідно до Мандату спеціальної Резолюції Ради Безпеки ООН та під егідою або іншого право спроможного органу міжнародної колективної безпеки, що спрямована на припинення вогню, надання гуманітарної допомоги та в кінцевому результаті – вирішення збройного конфлікту на певній території. **М.О.** не може проводитися в підтримку однієї з ворогуючих сторін конфлікту і не допускає втручання у внутрішні справи конфліктуючих держав.

МОДЕЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (англ. – *political modelling*; від фр. – *Modele*) – метод дослідження міжнародних відносин на основі заміщення реальних міжнародних політичних процесів їх умовними образами, аналогами; один із методів зовнішньополітичного прогнозування, що спирається на математико-статистичних прийомах. **М.М.В.** відображає реальний стан міжнародних процесів та явищ (статична модель) або процес їхнього функціонування й розвитку (динамічна модель). **М.М.В.** – процедура, яка переводить припущення щодо проблемної міжнародної ситуації або явища в математичний вираз, із наступним аналізом цієї проблеми за допомогою математичних засобів. Головна мета **М.М.В.** – встановлення функціональних залежностей між змінними і параметрами у міжнародній взаємодії. У **М.М.В.** виділяють: структурні, функціональні, числові, аналітичні та імітаційні моделі, з допомогою яких визначають новий стан досліджуваних міжнародних об'єктів (суб'єктів), або досліджують існуючі закономірності зовнішньополітичних процесів та явищ.

МОНІТОРИНГ МІЖНАРОДНИЙ (англ. – *political monitoring*) – спостереження, оцінка стану і прогноз міжнародних процесів, подій у зв'язку з діяльністю тих чи інших міжнародних суб'єктів (акторів), структур тощо. Головна мета **М.М.** – оцінка міжнародної ситуації та на основі її аналізу вжиття конструктивних зовнішньополітичних дій. Методика **М.М.** в останній період досить часто застосовується в аналізі внутрішньої політики і має практичне використання в дослідженні міжнародних процесів та зовнішньої політики, а особливо при оцінці міжнародної ситуації, зовнішньоекономічних процесів, конфліктних ситуацій, глобальних та регіональних проблем розвитку тощо.

МОРАТОРІЙ (лат. *moratorius* – такий, що затримує, уповільнює) – 1) відстрочка, затримка набуття чинності, початку, виконання якогось міжнародного договору (угоди), закону в країні, взаємних зобов'язань або вимог між сторонами, відкладання визначених дій тощо;

2) домовленість суб'єктів міжнародного права щодо відстрочки або утримання від будь-яких дій на певний термін та до моменту визначення остаточної політичної чи економічної ситуації.

МУЛЬТИЗАГРОЗА – 1) різновид безпекових загроз і небезпечних чинників, реалізація яких може призвести до негативних наслідків у багатьох сферах життєдіяльності держави;

2) здатність небезпечних факторів для функціонування системи безпеки країни створювати серійні (інколи циклічні) повторні впливи (загрози).

Н

НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ – 1) незвичайний (непритаманний) стан існування системи – балансування на грані порогових (крайніх, небезпечних) безпекових показників, який може призвести до її збою (руйнування, загибелі, краху), тобто їй загрожує небезпека;

2) порушення нормальних умов існування життєдіяльності держави та її населення, що може мати вкрай негативні наслідки;

3) спеціальний статус території, на якій наявні вагомі безпекові загрози та відбувається порушення роботи важливих сфер життя і діяльності її населення;

4) небезпечна обстановка ситуації (політичної, екологічної, санітарно-епідеміологічної, міграційної тощо), що склалася на певній території внаслідок дії певних небезпечних чинників (загроз) природного та антропогенного (техногенного, інколи терористичного чи диверсійного) походження – аварії, катастрофи, терористичні акції, поширення небезпечних хвороб (епідемії), проведення військових операцій, пожежі, повені, зсуви ґрунту, землетруси, виверження вулканів, цунамі тощо).

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН (англ. *state of emergency*) – режим спеціального контролю та заходів, що проголошується державою на окремих її територіях (районах), а інколи на всій території країни внаслідок наявності вагомих загроз, як внутрішніх (природного та техногенного характеру), так зовнішніх (можливість інтервенції, агресії, військового нападу тощо), що вводиться на певний визначений строк. Як правило, на цей час вводяться обмеження щодо пересування людей та переміщення вантажів, обмежується в'їзд та виїзд на цю територію. В умовах **Н.С.** встановлюються надзвичайні повноваження для владних та силових структур (*emergency powers*) і застосовуються надзвичайні заходи (*emergency measures*) згідно конституційних положень держави та міжнародних договорів.

НАПАД ВІЙСЬКОВИЙ – 1) активна форма агресивних дій однієї держави (групи держав, військових блоків) із застосуванням військової сили та зброї проти іншої держави (суб'єкта міжнародних відносин);

2) агресивні дії військових формувань та інших силових структур внутрі держави на повалення існуючого ладу, які приводять до встановлення військової диктатури.

НАПАД ПОЛІТИЧНИЙ – 1) різкий негативний звинувачувальний виступ (заява, відзив) однієї політичної сили (керівників держави, дипломатів, політичних лідерів, членів громадського об'єднання, державних інституцій та ін. осіб) у бік іншої сторони (опонента, конкурента, противника), що часто супроводжується публічними діями, промовами, заявами через засоби масової, перед представниками парламенту, на масових зібраннях тощо.

НЕБЕЗПЕКА – 1) загрозливий стан існування системи безпеки, що може призвести до втрати важливих елементів її функціонування або – до повної її деградації і краху, який формується під впливом різноманітних небезпечних дестабілізуючих чинників;

2) діяльність певних структур, що спричиняє збій безпекових систем, тобто створює небезпеку;

3) небезпечні явища, події і процеси як внутрідержавного життя, так і міжнародного плану, які можуть мати загрозливий характер і нанести шкоду державі, її населенню, господарству тощо.

НЕЙТРАЛІТЕТ (англ. *neutrality*, лат. *neutralis* – той, що не належить ні одному, ні іншому) – 1) невтручання в справи та суперечки інших;

2) дистанціювання від політичного протистояння;

3) міжнародно-правовий статус держав (наприклад, Швейцарії), які не приймають активної участі у зовнішньополітичних процесах та не підтримують жодної із сторін у військових діях, а також у свою чергу зобов'язуються не допускати агресивних дій у відношенні до нейтральної держави;

4) в мирний час відмова держави від участі у військових блоках та підписання договорів про участь у структурах колективної безпеки та виконання обов'язкових умов щодо підтримання безпеки в регіоні.

НЕОАЗІАЦЕНТРИЗМ – 1) нова азіатська паннаціоналістична концепція, що має яскраво виражену японоцентричність із регіональним домінуванням країни (інколи в коаліції з Китаєм, без втручання США) в АТР;

2) напрям спільної азіатської зовнішньої політики, який передбачає більш тісне зближення Японії та Китаю з країнами АСЕАН та іншими азіатськими країнами, орієнтоване на створення в регіоні сили, що балансує домінацію США (інколи Китаю);

3) концепція «глобальної невійськової держави», яка орієнтується на військовий нейтралітет Японії зі збереженням дружніх зв'язків із США й збільшення ролі Японії у Західному світі. Представники цієї течії (переважно прихильники соціалістичних партій країни) вважають, що Японія могла б розділити з США тягар глобальної відповідальності. При цьому вони багато в

чому сходяться з прихильниками спільного глобального гегемонізму, але на більш паритетних засадах як із США, так і з Західною Європою.

О

ОБ'ЄКТИ НЕБЕЗПЕКИ – різноманітні структури та параметри їхнього функціонування, що перевищують нормативно встановлені порогові показники (значення) і можуть призводити до небезпеки.

ОПТАЦІЯ – добровільний вибір одного громадянства із двох у випадку переходу території за договором від однієї до іншої держави (збереження свого колишнього громадянства чи перехід у громадянство іншої держави шляхом подачі індивідуальних заяв). В широкому розумінні **О.** застосовується, якщо йдеться про вибір громадянства в будь-якому випадку.

ОФІЦІЙНИЙ ВІЗИТ (фр. *visite*, англ. *visit* – відвідування, візит) – відвідування іншої держави представниками (особою, особами або групами офіційних осіб) державної влади іншої сторони. **О.В.** можуть бути різних рівнів та рангів і виконувати певні функції й переслідувати конкретну мету. Вони проводяться за відповідним дипломатичним протоколом.

П

ПАНЯПОНІЗМ – паннаціоналістична концепція, згідно якої Японія має усі шанси стати не тільки регіональним, але й світовим лідером у силу своєї культурно-філософської, фінансово-економічної та науково-технічної переваги над іншими країнами і народами світу. *Традиційний П.* розглядає домінування країни в АТР. Представники *сучасного П.* вважають, що країна разом із США може розділити глобальне світове лідерство під американською «ядерною парасолькою» (доктрина Йосіда). Неореалістичний **П.** передбачає самостійне лідерство Японії в Східній Азії або японсько-китайський кондомініум у регіоні та світі.

ПАРИТЕТ ВІЙСЬКОВИЙ (лат. *paritas* – рівність) – 1) рівноцінність двох або кількох держав у військовому плані, чисельності живої сили, їх технічних можливостей, потужність армій, військових спроможностей держав та можливостей ведення бойових дій, рівновага ядерного потенціалу та інших видів озброєння сторін;

2) стан приблизної рівноваги воєнних і військово-технічних можливостей конкуруючих сторін.

ПЕРТУРБАТОР БЕЗПЕКОВИЙ (лат. *perturbatio* – розлад, замішання) – 1) чинник або група чинників, що миттєво порушує звичайний хід, розвиток і функціонування чого-небудь, включаючи безпекові компоненти;

2) системне або випадкове поєднання небезпечних чинників і загроз, яке може миттєво (блискавично) викликати збій системи безпеки країни або спричинити її повний колапс.

ПОЛІТИКА ВІЙСЬКОВА (англ. *military policy*) – складова частина загальної політики держави та інших її структурних підрозділів, що безпосередньо пов'язана зі створенням і розвитком збройних сил, їх підготовкою, здатністю і готовністю до застосування військових засобів і зброї для захисту національних інтересів країни та забезпечення своїх зовнішньополітичних потреб і завдань. **П.В.** може мати як держава, правлячі партії та організації, так і опозиційні сили і військові організації та формування. **П.В.** конкретизується в офіційних військових доктринах, військовій стратегії держави і практиці національного військового будівництва. Спільну В.П. також можуть мати групи держав, коаліції та військові блоки, які обговорюють основні напрямки її реалізації та уточнюють єдину стратегію дій. Іноді в рамках **П.В.** виділяють оборонну політику, яка пов'язана з захистом національних інтересів тої чи іншої країни.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ (англ. *National Defence Policy*) – діяльність держави у галузі національної оборони та підтриманні її безпеки та забезпечення фундаментальних національних інтересів, яка може бути спрямована на досягнення різних, іноді діаметрально протилежних цілей (збереження державної незалежності та суверенітету, її територіальної цілісності, відсіч агресії та оборона й звільнення держави від іноземного поневолення, якщо таке є, а також можливе забезпечення воєнної безпеки для проведення завоювань чужих територій, їх захоплення і поневолення, утиснення суверенітету інших держав, контроль над їхніми територіями, використання ресурсів і простору територій іноземних держав тощо.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРИТУЛОК (англ. *political asylum*) – 1) місце (територія іноземної держави), де можна сховатися і знайти порятунок від політичних переслідувань на своїй батьківщині або території іншої країни, звідки втікав політичний біженець;

2) спеціальний статус для політичних біженців, який надається певними країнами для прийняття іноземних громадян з інших держав, політику яких вони не підтримують та надають притулок їх колишнім громадянам;

3) захист особи, яка зазнає політичних переслідувань, який надається міжнародними структурами та іноземними державами.

ПОЛІЦЕНТРИЗМ (англ. *Polycentrism* – численний осередок) – принцип й основна структурна особливість геополітичного устрою сучасного багатополюсного світу. **П.** передбачає заміну головних чинників домінації світових геополітичних лідерів із військового потенціалу на фінансово-економічну й науково-технічну могутність тощо. Характерні риси **П.**:

всередині сучасних світових полюсів явно виділяються «центри тяжіння» (Японія, США, Китай, Німеччина), між самими полюсами немає чітких і конфронтаційних кордонів; в умовах **П.** збільшується число учасників міжнародних відносин, що претендують на домінуючі ролі; зі збільшенням кількості силових центрів виникають нові геополітичних комбінації.

ПОРІГ БЕЗПЕКИ – 1) допустима межа (кордон, ліміт, рівень) чогось, за яким настає небезпека;

2) максимальні або мінімальні (в залежності від параметрів їх розвитку та існування) кількісні показники та їх якісні характеристики функціонування системи безпеки країни, за якими настає небезпека;

3) державний граничний рівень національної безпеки, нижче якого настає небезпека та загроза існуванню держави та її громадян (показники прожиткового мінімуму, добової норми вживання продуктів харчування населення, споживання електроенергії для виробництва в економіці країни, чисельність необхідної техніки та озброєння для охорони кордонів держави тощо).

ПОТЕНЦІАЛ БЕЗПЕКИ (англ. *potential* – можливості) – 1) досвід та наявні можливості суб'єкта міжнародної взаємодії у галузі забезпечення безпеки;

2) наявні сили, запаси, засоби, знання і механізми, що можуть бути використані у модернізації та нарощуванні безпекової системи держави.

ПРЕС-РЕЛІЗ (англ. *press release*) – спеціальні бюлетені для працівників засобів масової інформації, які містять матеріали для термінової публікації. Випускаються урядовими установами, штаб-квартирами міжнародних організацій, прес-бюро тощо.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА – 1) захищеність життєво важливих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її повсякденної життєвої діяльності;

2) вагома складова національної безпеки держави, яка спрямована на забезпечення населення країни необхідними продуктами харчування, а також їх своєчасної доставки в необхідні регіони та формування запасів на випадок непередбачуваних ситуацій (неврожаїв, стихійних лих, військових дій тощо).

Р

РАТИФІКАЦІЯ (лат. *ratificatio* від *ratus* – вирішене, затверджений + *facere* – робити) – 1) затвердження вищим органом державної влади міжнародного договору, підписаного від імені цієї держави чи уряду його повноважним представником;

2) процес надання юридичної сили документу (наприклад, договору) шляхом затвердження його відповідним органом кожної зі сторін. **Р.** є однією із форм вираження згоди держави щодо обов'язковості договору. Відповідно до міжнародних договорів, **Р.** використовується для надання юридичної сили міжнародним договорам.

РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА – одна з форм міжнародної колективної безпеки, яка функціонує в регіональному масштабі й покликана захистити не тільки мир в регіоні та колективні інтереси, але й суверенітет та національні інтереси її держав-учасниць. **Р.Б.** базується на принципі взаємодопомоги та взаємної запоруки, а також на положенні про те, що мир у регіоні та світі є неподільним і потребує колективної підтримки. Кожен член **Р.Б.** повинен прийти на допомогу іншим дипломатичними засобами, економічними акціями, а разі збройної сутички – військовими засобами. Заходи в рамках **Р.Б.** можуть здійснюватися в рамках регіональних договорів (наприклад, європейська безпека, безпека країн Близького і Середнього Сходу, африканських країн тощо), у межах діяльності ООН та на рівні інших міжнародних організацій.

РЕПРЕСАЛІЇ (лат. *repressalial* – утримувати, зупиняти) – один із видів міжнародно-правових санкцій, односторонніх примусових заходів, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої з метою примусити припинити їх і прийняти запропоновані вимоги. Основними формами **Р.** є: ембарго, бойкот, заморожування авуарів (внесків) держави-порушника в банках, вилучення своїх внесків із банків держави-порушника, застосування військової сили тощо. **Р.** допускаються сучасним міжнародним правом як контрзахід у разі правопорушення. Згідно міжнародного права, **Р.** мають бути пропорційними – інтенсивність контрзаходів не може бути вища за ту, що необхідна для досягнення безпосередньої мети. **Р.** допускаються лише після того як сталося порушення, тобто як реакція-відповідь на очевидний (довершений) факт, а не як спосіб запобігання такому порушенню. **Р.** повинні припинятися із досягненням мети та припиненням протидії з боку ворогуючої сторони. Сучасне міжнародне право забороняє збройні **Р.** (бомбардування, інтервенцію, мирну блокаду тощо, а також погрози ними).

РЕСТИТУЦІЯ (лат. *restitutio* відновлення) – 1) поновлення (повернення або відновлення у натуральному вигляді), приведення до початкового стану (що існував на момент вчинення дії, якою заподіяння їм шкоди) матеріальних цінностей (тих же самих, або подібних речей такої самої вартості, або повне грошове відшкодування), які були заподіяні суб'єкту відшкодування;

2) відшкодування міжнародним правопорушником матеріальної шкоди в натуральному виразі (повернення неправомірно захопленого майна, художніх цінностей, транспортних засобів тощо). Різновидом **Р.** є субституція – заміна

неправомірно знищеного чи пошкодженого майна аналогічним за вартістю та призначенням; репарація – відшкодування матеріальної шкоди грошима, товарами, послугами. Репарація застосовується, коли відновлення попереднього стану у формі субституції є неможливим і має на меті відшкодування шкоди. Інколи застосовується ресторація – відновлення правопорушником попереднього стану та взяття ним відповідальності за всі несприятливі наслідки (наприклад, звільнення незаконно зайнятої території та несення пов'язаних із цим майнових витрат) або сатисфакція – це задоволення нематеріальних вимог для відшкодування шкоди, завданої перш за все честі та гідності потерпілої держави, її політичним інтересам. Наприклад, обмеження суверенітету (надзвичайні сатисфакції) – це тимчасове призупинення діяльності державних органів держави, окупація країни або її частини, реорганізація політичної системи, розпуск злочинних політичних партій тощо. Декларативні рішення виражаються у формі рішення міжнародного органу (наприклад, суду) чи організації, які визнають певну дію міжнародним правопорушенням.

РОЗВІДУВАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ – 1) це отримувані засобами розвідки закриті (таємні) відомості щодо планів, намірів та дії іноземних держав та термінів їх реалізації, що стосуються національних інтересів держави, до якої належить розвідка, а також щодо міжнародних проблем, процесів та подій тощо;

2) вид інформаційних ресурсів, що отримується за рахунок діяльності спеціальних підрозділів (розвідки держави), який є необхідним для визначення цілей, мети і завдань діяльності конкурента (противника) та є закритим (таємним) для широкого загалу.

С

САТЕЛІТ (лат. *satelles* – охоронець, супутник, служник, спільник) – 1) в астрономічному плані – супутник планети;

2) в техніці – допоміжний механізм до основного;

3) в Стародавньому Римі – озброєний найманець, що супроводжує володаря (вельможу);

3) в політиці – той, що змушений покійно виконувати чужу волю (поплічник);

4) в міжнародних відносинах – держава, яка формально є незалежною, але фактично підпорядкована іншій, геополітично могутнішій державі.

СИЛА БЕЗПЕКОВА (МІЖНАРОДНА) – 1) здатність держави захистити свій суверенітет та протистояти зовнішнім загрозам;

2) спроможність держави (або іншого суб'єкта міжнародних відносин) нав'язати свою волю і вплинути на розвиток політичних подій у власних інтересах;

3) засіб реалізації міжнародними суб'єктами, насамперед державами, своїх цілей у міжнародній політиці, здатність міжнародного актора нав'язати свою волю і тим самим вплинути на характер міжнародних відносин у власних інтересах.

СИЛА ВОЄННА – 1) сукупність збройних сил держави та інших силових та військових формувань і структурних воєнізованих підрозділів (пожежників, охоронців, патрульних, поліцейських тощо), які можуть залучатися керівництвом країни для забезпечення воєнної безпеки і досягнення військово-безпекових цілей та виконання військових завдань.

СИЛИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ – військові підрозділи та об'єднання, які володіють спритністю, мобільністю, мають підвищену боєготовність та здатність проводити бойові операції (дії) в будь-яких умовах і в короткі строки виконувати поставлені завдання. **С.Ш.Р.** призначені для оперативного застосування сили та ведення військових операцій і відбиття атак ворога як на своїй території, так і за її межами.

СИСТЕМА БЕЗПЕКИ – 1) сукупність основних конституційних положень держави, її безпекові ресурси (територія, населення, політика, економіка тощо) та ціла мережа структурних підрозділів країни (військо, силові підрозділи, система органів державного управління та ін.), а також безпекові дії та механізми, які забезпечують захист її національних інтересів;

2) взаємоузгоджена діяльність суб'єктів права (міжнародного права), які мають на меті захистити свої безпекові інтереси та протистояти загрозам різних видів і рівнів.

СИСТЕМА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ – сукупність множинних і різнопланових чинників та умов розвитку системи безпеки (внутрішніх і зовнішніх, природних та антропогенних), які можуть викликати збій її роботи, негативно вплинути на боєздатність країни та бути загрозою для її суверенітету.

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА – стан захищеності населення країни на всіх рівнях його територіальної організації і всіх його формах суспільно-політичної та економіко-господарчої діяльності.

СОЦІАЛЬНА НАПРУЖЕНІСТЬ (англ. *social tension*) – один із найбільш небажаних для влади суспільних станів, що полягає в соціальній нестабільності та підвищенні занепокоєння серед населення країни (або якоїсь її частини) унаслідок незадоволення своїм матеріальним, економічним, політичним та ін. станом (діями уряду, утисками правлячих кіл, політичними переслідуваннями, підняттям цін, зростанням безробіття тощо). **С.П.** супроводжується різноманітними соціальними акціями та протестами (мітингами, страйками, сутичками, блокуванням, голодуванням, погромами,

зворушеннями тощо). Попередження **С.Н.** та ліквідація соціального незадоволення – найважливіше завдання влади всіх рівнів.

СТАБІЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНА (англ. *political stability* – політична стійкість, стабільність) – стан функціонування країни (регіону), при якому спостерігається стійкість внутріполітичного та зовнішнього курсів держави, стабільність політичного та соціально-економічного життя її населення, а також діє злагоджена система функціонування усіх її суспільно-політичних та державницько-управлінських інституцій із дотриманням юридичних і політичних норм співіснування. **С.П.** базується на механізмах колективної взаємодії з принципами мирного вирішення внутрідержавних конфліктних ситуацій, що в цілому дає можливість правлячій політичній владні ефективно функціонувати і розвиватися, зберігаючи свою структуру й головні програмні цілі. Слід відрізнити **С.П.** від застою, стагнації та інших ситуацій, коли динаміка політичного життя суспільства різко сповільнюється, а соціально-економічний розвиток практично припиняється. Протилежністю **С.П.** є нестабільність суспільного розвитку. Порушення **С.П.** може мати тимчасовий характер, при якому ліквідації цього порушення відбувається без зміни якісних особливостей тієї чи іншої політичної системи, або носити фундаментальний характер, при якому порушення стабілізації настійно вимагає кардинальних змін в цілому, її реформування або зміни.

СТРАТЕГІЧНА БЕЗПЕКА – система складних та широкомасштабних рішень, реалізація яких спрямована на досягнення головної мети або вирішення принципово важливих довгострокових завдань у тій чи іншій берековій сфері.

СТРАТЕГІЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ – система перспективних дій держави у галузі воєнної оборони та захисту національного суверенітету (в ряді країн – політика національної оборони), яка визначається її керівництвом в залежності від воєнно-політичних цілей, наявних ресурсів для їх досягнення, а також воєнно-політичної обстановки і реалізується в рамках воєнної політики тощо. За цілями і шляхами їх реалізації **С.В.Б.** буває: агресивна (з використанням різноманітних військових засобів) – спрямована на досягнення воєнно-політичних цілей шляхом прямого або опосередкованого застосування збройної сили проти іншої держави; миролюбна (оборонна), яка допускає застосування засобів збройного насильства винятково для відсічі агресії; реалістична – передбачає вирішення політичних завдань здебільшого політико-дипломатичними засобами, відмову від воєнної конфронтації, проте не виключає застосування воєнних засобів у разі такої потреби при загостренні воєнно-політичної обстановки, а також порушення балансу сил у світі та регіоні; непослідовна (авантюристична) – може застосовувати всі можливі засоби для досягнення власної оборонно-безпекової мети (політичних, дипломатичних, збройних тощо).

СУВЕРЕНІТЕТ (франц. *souverainete* – верховенство права, незалежність від чогось) – 1) стан стабільного й захищеного в усіх напрямках безпеки функціонування держави;

2) повна незалежність держави в її внутрішній та зовнішній політиці, яка базується на комплексному сприятливому розвитку усіх важливих сфер діяльності країни, а також дотриманні та забезпеченні конституційних норм та гарантій її розвитку;

3) проголошена форма політичної незалежності державного територіально-етнічного утворення від держави-метрополії, яка заснована на бажанні членів її суспільства мати свою національну свободу та бути самоуправною в питаннях політики та економіки. С. може проголошуватись і бути гарантованим як системою політико-управлінських рішень і дій, а також успішного соціально-економічного розвитку країни, так гарантіями підтримки міжнародної спільноти.

СЦЕНАРІЙ ВІЙНИ – передбачуваний (прогнозний) опис ведення військових дій з боку тієї чи іншої ворогуючої сторони з врахуванням можливого початку війни, аналізом місця проведення основних військових операцій (батальних сцен), розташування та переміщення основних підрозділів та напрямів ведення головних ударів, розгляду динаміки боїв, підрахунками приблизних фізичних і матеріальних утрат та фінансових затрат, включаючи термін закінчення війни та основні вигоди від її проведення.

Т

ТАКСОНОМІЯ (грец. *taxonos* – класифікація і *nomos* – закон, наука) – 1) наука про принципи та способи класифікації й номенклатури складноорганізованих ієрархічних систем дійсності: органічного світу, об'єктів географії, геології, мовознавства, суспільства, політичних, економічних, міжнародних процесів та явищ тощо. Т. – синонім понять «систематика», «класифікація»;

2) розділ систематики, вчення про систему таксономічних категорій. Завдання Т. – визначення і теоретичне обґрунтування класифікаційних одиниць – таксонів, їх системи, супідрядності, співвідношення та обсягу, а також узагальнення (систематизація) об'єктів дослідження та їх частин, процесів, явищ – виділення більш або менш близьких однорідних груп (таксонів) на основі їх різноманітності та певних особливостей (критеріїв) розвитку.

ТЕРОР (лат. *terror* – страх, жах) – фізичне насилля, аж до повного фізичного знищення своїх противників. Особливо гостро Т. проявляється у боротьбі за владу та релігійно-політичні переконання. Т. супроводжується терористичною діяльністю (постійна політична пропаганда, демонстрація загроз правлячій владі (протиборчій стороні), організація терористичних актів, які

супроводжуються різноманітними силовими діями та збройними сутичками – підриви, підпали приміщень, руйнування інфраструктури, акти вандалізму, вбивство людей тощо). Розрізняють **Т.** політичний, релігійно-ідеологічний, державний та міжнародний.

ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА - 1) стан захищеності населення країни, її території, об'єктів життєдіяльності та всього навколишнього середовища від негативних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру;

2) відсутність ризику виникнення аварій та катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення та контроль над ними з боку безпекових структур;

3) галузь науки, що вивчає питання раціонального використання та відтворення природних ресурсів і охорони біосфери (атмосфери, гідросфери, літосфери) та людини. **Т.Б.** є особливою (специфічною) функцією національної безпеки держави та захисту її населення і території від надзвичайних ситуацій.

ТЕАТР ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ - певна територія суші та морський і повітряний простір, що прилягає до неї, в межах яких можуть проходити військові дії, а під час війни постійно перебувають військові підрозділи країн-учасниць (коаліції країн), вирішуючи стратегічні завдання, витікаючи із загального плану і стратегії ведення війни. **Т.В.Д.** зазвичай є частиною театру війни і включає одне або декілька стратегічних напрямків.

ТИПІЗАЦІЯ – 1) один із методів наукового пізнання (дослідження), який спрямований на здійснення класифікації або систематизації досліджуваних об'єктів, процесів та явищ;

2) практичний науковий прийом виділення класифікаційних типів (таксонів) у досліджуваному процесі;

3) вид наукової систематизації, класифікації чогось за спільними ознаками з допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), у яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів, явищ, процесів. **Т.** ґрунтується на понятті типу як одиниці розчленовування досліджуваної реальності, конкретної ідеальної моделі об'єктів, що історично розвиваються.

ТИПОЛОГІЯ (грец. *tipos* – відбиток, форма, зразок і *logos* – слово, вчення, наука) – 1) розділ гносеології (теорії пізнання), взагалі – наука про виділення типів (одиниць класифікації), процесу таксономії на основі різноякісних ознак досліджуваних об'єктів (процесів, явищ, категорій тощо);

2) розділи наук, що займаються виявленням типів, близьких за набором своїх внутрішніх характеристик явищ або об'єктів.

ТИСК ПОЛІТИЧНИЙ (англ. *political pressure*) – один із засобів політичного насильства, який базується на примусі виконувати політичну волю того, хто здійснює політичний тиск, що виражається у впливі на чіюсь волю, політичні переконання та вподобання, а також електоральний вибір тощо. Розрізняють парламентські форми **Т.П.** (виступи, протести, вираз недовіри тощо) та непарламентські форми (загрози, мітинги, демонстрації, страйки, ультиматуми та інші форми протестів). На міжнародному рівні **Т.П.** може доходити до загрози застосування військової сили, організації блокади та ін.

ТОТАЛІТАРИЗМ (італ. *totalità* і прикметник італ. *totalitario*, від лат. *totalitos* цілісний – той, що охоплює усе загалом) – 1) система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя громадян і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія та ін. сфери;

2) політичний режим, що відзначається повним (тотальним) контролем держави над усіма сферами життя суспільства;

3) напрям політичної думки, що виправдовує необмежену етатизацію (одержавлення) суспільного життя;

4) суспільно-політичний лад етатизованих ідеократій індустріальної доби. **Т.** вважається політичне панування, яке вимагає необмеженого керування підлеглими та їхнього повного підкорення поставленим згори політичним цілям. Примусова уніфікація і невпинна жорстокість тоталітарної влади зазвичай обґрунтовується внутрішніми або зовнішніми загрозами існуванню держави. **Т.** передбачає наявність фігури вождя (фюрера), диктатуру і терор, регулярну мобілізацію населення в масові організації, ізоляцію або вбивство фактично або потенційно незгодних тощо. **Т.** є протилежністю демократичної правової держави.

Ц

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА БЕЗПЕКА - 1) один із підвидів національної безпеки, який ґрунтується на необхідності збереження видатних досягнень національної культурної спадщини та етнічних надбань конкретної держави та її народу та необхідності передачі їх майбутнім поколінням, із метою чого реалізується система захисту цих цінностей;

2) система створення необхідних умов для збалансованого розвитку матеріальних і духовних цінностей держави на конкретному етапі її розвитку та їх захист.

Ш

ШЕЙХ (араб. – старий) – 1) старійшина (глава роду) в арабських країнах;

- 2) старший в адміністративних поселеннях, наприклад, сільський староста в деяких арабських державах;
- 3) представник вищого ісламського духівництва в країнах Південно-Західної Азії;
- 4) почесний титул видатних осіб в ісламському світі;
- 5) на Півдні Аравійського півострова і в районі Перської затоки – правитель дрібного державного утворення (князівства);
- 6) рідше зустрічається в ісламському світі як теолог і знавець мусульманського права.

Я

ЯДЕРНА ЗИМА – гіпотетична модель стану біосфери Земної кулі в результаті застосування ядерної зброї (проведення термоядерної війни) або ядерної катастрофи, що буде супроводжуватися негативними екологічними наслідками для планети в цілому та загибеллю усіх живих організмів вищого рангу (людини, тварин вищого рівня організації, рослин). За науковими прогнозами, **Я.З.** утвориться на Землі внаслідок різкого похолодання і неможливості доступу сонячної енергії до її поверхні в силу попередніх наслідків ядерних вибухів – «ядерного пекла», «ядерної ночі» – у результаті відбиття сонячних променів через пило-димову завісу в шарах атмосфери планети.

ЯПОНОЦЕНТРИЗМ – геополітична концепція розвитку Японії між двома світовими війнами і під час Другої світової війни, яка базується на вченні про активний геополітичний простір країни у вигляді трьох концентричних кіл: перше – територія тодішньої японської метрополії; друге – узбережжя континентального Китаю, Корейський пів-в, Приморський край та о. Сахалін; третє – країн АСЕАН та Індокитаю, а також океанічні території та акваторії від узбережжя Індії до Гавайських о-вів. Сучасний **Я.** (*традиційний*) визначає геополітичне домінування Японії в регіоні АТР в тісній співпраці з США у військово-політичній та економічній сферах. Нині це – домінуюча точка зору японського істеблішменту, який вважає за необхідне відстоювати місце Японії в Західному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипенко В. Ф. Оптимізація антитерористичної системи держави в умовах міжнародної і регіональної інтеграції / В. Ф. Антипенко. К. : БВ, 2008. 408 с.
2. Артюшин Л. М. Теоретичні аспекти стратегій воєнної безпеки суспільства і держави: монографія / Л. М. Артюшин, Г. Ф. Костенко. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 178 с.
3. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія / О. С. Бодрук. Київ : НІПМБ, 2001. 295 с.
4. Буравльов Є. П. Глобалізація : проблеми безпеки / Є. П. Буравльов. К. : Академія, 2007. 158 с.
5. Горбань Ю. А. Історія сучасного світу / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, М. М. Карабанов, Л. В. Дячук. К. : Знання, 2007. 440 с.
6. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції / П. О. Демчук. К. : ППП, 2004. 250 с.
7. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції / П. О. Демчук. К. : ППП, 2004. 250 с.
8. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України : історія і сучасність / Л. Є. Дещинський. Л. : Бескид Біт, 2004. 320 с.
9. Європейський Союз : навч. посіб. / за ред. Бояра О. А. С. В. Федонюка. Київ. ФОП Маслаков. 2020. 600 с.
10. Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. д-ра іст. наук Н. В. Антонюк, канд. юрид. наук М. М. Микієвича. Львів, 2005 532 с.
11. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів / Т. М. Козак. Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 236 с.
12. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
13. Коппель О. А. Міжнародні системи. Світова політика : навч. посібник / О. А. Коппель, О. С. Пархомчук. К. : ФАДА, ЛТД, 2001. 224 с.
14. Кочетов Эрнест. Глобалистика : теория, методология, практика / Э. Кочетов. М. : ИНФРА, 2002. 672 с.
15. Кучик О. Міжнародні організації / О. Кучик, І. Суховолець, А. Стельмах, А. Смольська. К. : Знання, 2007. 750 с.
16. Ланцов С. А. Мировая политика и международные отношения: конспект лекций / С.А. Ланцов. С.Пб. : Изд-во Михайлова В.А., 2000. 64 с.
17. Лебедева М. М. Мировая политика / М. М. Лебедева. М. : Аспект Пресс, 2004. 350 с.
18. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан. К. : Магістр ХХІ сторіччя, 2009. 264 с.
19. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. К. : КНТ, 2008. 400 с.

20. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В. А. Ліпкан. К. : Текст, 2003. 600 с.
21. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин / М. З. Мальський, М. М. Мацях. К. : Знання, 2007. 464 с.
22. Міжнародна система, безпека і глобальний розвиток : конспект лекцій з курсу «Порівняльна політологія» / укл. С. О. Шергін. К. : Знання, 1996. 207 с.
23. Потехін О. Глобалізація системи безпеки: навч. посіб. / О. Потехін, І. Тодоров. Донецьк: ДНУ, 2011 248 с.
24. Теория международных отношений на рубеже столетий: пер. с англ. / под ред. К. Буса. М. : Гардарики, 2002. 362 с.
25. Тимків Я. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці / Ярополк Тимків // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. 2006. № 11 (31). 221 с.
26. Тиндик Н. П. Біженці : невід'ємний елемент сучасного світового міграційного процесу: монографія / Н. Тиндик. Львів : ЛьвДУВС, 2007. 608 с.
27. Циганов В. В. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції / В. В. Циганов. К. : Ніка-Центр, 2006. 112 с.
28. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин / В. Ф. Цимбалістий. Л. : «Новий світ-2000», 2009. 358 с.
29. Цыганков П.А. Теория международных отношений : учеб. пособие / П. А. Цыганков. М. : Гардарики, 2004. 590 с.
30. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин / М. А. Шепелєв. К. : Вища шк., 2004 622 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра міжнародних відносин і регіональних студій

СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни
«Міжнародна та регіональна безпека»

Підготовки магістра
галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійних програм «Міжнародні відносини»,
«Регіональні студії», «Суспільні комунікації»

Силабус розроблено на основі програми обов'язкової навчальної дисципліни **«Міжнародна та регіональна безпека»**, Стандарту вищої освіти України для магістрів спеціальності 291 **«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**.

Розробник: Патійчук Віктор Олексійович

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин і регіональних студій, протокол № 1 від 30 серпня 2021 р. Завідувач кафедри: _____ (проф. Н. Н. Коцан)

СИЛАБУС

НАЗВА ДИСЦИПЛІНИ	Міжнародна та регіональна безпека
ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА	Кафедра міжнародних відносин і регіональних студій, Факультет міжнародних відносин
ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ КУРСУ	I курс, II семестр 2020/2021 навчального року
ВИКЛАДАЧ	Патійчук Віктор Олексійович
КОНТАКТНІ ДАНІ	intrel-region.dep@vnu.edu.ua
КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ДАНІ ПРО ВИКЛАДАЧА	Кандидат географічних наук, доцент. Тематика наукових досліджень: міжнародна та регіональна безпека, міжнародні конфлікти, актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин, міжнародний туризм і рекреація, міжнародні міграції та біженство, культурно-географічне країнознавство, релігійно-паломницький туризм, теоретичні проблеми регіональних досліджень. Володіння іноземними мовами: російська – вільно, польська – зі словником, німецька – зі словником.
ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ	Лекції, семінарські заняття
КРЕДИТИ ECTS	4
ФОРМА КОНТРОЛЮ	Екзамен
МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОЦІНКИ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (КРИТЕРІЇ ТА ФОРМА ОЦІНЮВАННЯ ОТРИМАННЯ КРЕДИТУ ЗА КУРС)	Поточне оцінювання – 40 балів. Дві поточних контрольних роботи по 3 контрольних питання на 30 хв. (30 балів кожна; в сумі – 60 балів). Сума набраних балів поточного й підсумкового оцінювання – не менше 60 балів. Екзамен в усній формі.
ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	Спілкування під час навчального процесу повинно базуватися на взаємній повазі і толерантності. Максимальна кількість пропусків – 3 (три). Відпрацювання пропущених занять проводяться у форматі рукопису реферативних повідомлень, які розглядалися на лекціях або семінарах. Під час контрольних робіт та екзамену списування – не допускається.
МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ	Метою курсу є вивчення основних безпеково-політичних процесів у регіонах світу. Головним завданням курсу є вивчення умов забезпечення безпеки на регіональному та глобальному рівні, розгляд основних принципів формування систем безпеки в сучасному зовнішньополітичному середовищі, дослідження механізмів формування системи безпеки в регіоні та світовому масштабі, а також аналіз проблем встановлення і функціонування систем безпеки на всіх рівнях організації тощо.

ОПИС КУРСУ

КУРС ПОДІЛЕНИЙ НА 11 (ОДИНАДЦЯТЬ) ТЕМ ПРОТЯГОМ СЕМЕСТРУ

№ п.	ТЕМА
1.	Теоретичні основи міжнародної та регіональної безпеки.
2.	Об'єкти та суб'єкти міжнародної та регіональної безпеки.
3.	Функціональні форми та напрями забезпечення міжнародної та регіональної безпеки.
4.	Чинники забезпечення міжнародної та регіональної безпеки.
5.	Характеристика основних загроз сучасній системі міжнародної та регіональної безпеки.
6.	Роль міжнародних організацій у забезпеченні міжнародної та регіональної безпеки.

7.	Проблеми функціонування та забезпечення системи міжнародної безпеки в країнах Європи.
8.	Стратегія національної безпеки США та їх роль у глобальній системі безпеки.
9.	Проблеми забезпечення безпеки на Близькому та Середньому Сході.
10.	Сучасні безпекові виклики країн Азії, Африки та Латинської Америки.
11.	Головні проблеми формування нової системи безпеки в Європі та світі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Антипенко В. Ф. Оптимізація антитерористичної системи держави в умовах міжнародної і регіональної інтеграції / В. Ф. Антипенко. К. : БВ, 2008. 408 с. 2. Горбань Ю. А. Історія сучасного світу / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, М. М. Карабанов, Л. В. Дячук. К. : Знання, 2007. 440 с. 3. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції / П. О. Демчук. К. : ППП, 2004. 250 с. 4. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України : історія і сучасність / Л. Є. Дещинський. Л. : Бескид Біт, 2004. 320 с. 5. Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. д-ра іст. наук Н. В. Антонюк, канд. юрид. наук М. М. Микієвича. Львів, 2005 532 с. 6. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів / Т. М. Козак. Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 236 с. 7. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 448 с. 8. Коппель О. А. Міжнародні системи. Світова політика : навч. посібник / О. А. Коппель, О. С. Пархомчук. К. : ФАДА, ЛТД, 2001. 224 с. 9. Кочетов Эрнест. Глобалистика : теория, методология, практика / Э. Кочетов. М. : ИНФРА, 2002. 672 с. 10. Кучик О. Міжнародні організації / О. Кучик, І. Суховолец, А. Стельмах, А. Смольська. К. : Знання, 2007. 750 с. 11. Ланцов С. А. Мировая политика и международные отношения: конспект лекций / С.А. Ланцов. СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2000. 64 с. 12. Лебедева М. М. Мировая политика / М. М. Лебедева. М. : Аспект Пресс, 2004. 350 с. 13. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин / М. З. Мальський, М. М. Мацях. К. : Знання, 2007. 464 с. 14. Міжнародна система, безпека і глобальний розвиток : конспект лекцій з курсу «Порівняльна політологія» / укл. С. О. Шергін. К. : Знання, 1996. 207 с. 15. Офіційна домашня сторінка НАТО [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.nato.int/. 16. Теория международных отношений на рубеже столетий: пер. с англ. / под ред. К. Буса. М. : Гардарики, 2002. 362 с. 17. Тиндик Н. П. Біженці : невід'ємний елемент сучасного світового міграційного процесу: монографія / Н. Тиндик. Львів : ЛьвДУВС, 2007. 608 с. 18. Цыганков П.А. Теория международных отношений : учеб. пособие / П. А. Цыганков. М. : Гардарики, 2004. 590 с.
--	---

ОБОВ'ЯЗКОВА ЛІТЕРАТУРА

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Артюшин Л. М. Теоретичні аспекти стратегій воєнної безпеки суспільства і держави: монографія / Л. М. Артюшин, Г. Ф. Костенко. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 178 с. 2. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія / О. С. Бодрук. Київ : НІПМБ, 2001. 295 с.
--	---

3. Буравльов Є. П. Глобалізація : проблеми безпеки / Є. П. Буравльов. К. : Академія, 2007. 158 с.
4. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції / П. О. Демчук. К. : ППП, 2004. 250 с.
5. Європейський Союз : навч. посіб. /за ред. Бояра О. А. С. В. Федонюка. Київ. ФОП Маслаков. 2020. 600 с.
6. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан. К. : Магістр ХХІ сторіччя, 2009. 264 с.
7. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. К. : КНТ, 2008. 400 с.
8. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В. А. Ліпкан. К. : Текст, 2003. 600 с.
9. Потехін О. Глобалізація системи безпеки: навч. посіб. / О. Потехін, І. Тодоров. Донецьк: ДНУ, 2011 248 с.
10. Тимків Я. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці / Ярополк Тимків // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. 2006. № 11 (31). 221 с.
11. Циганов В. В. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції / В. В. Циганов. К. : Ніка-Центр, 2006. 112 с.
12. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин / В. Ф. Цимбалістий. Л. : «Новий світ-2000», 2009. 358 с.
13. Шепелев М. А. Теорія міжнародних відносин / М. А. Шепелев. К. : Вища шк., 2004 622 с.

ЕФЕКТИ НАВЧАННЯ

	Ефекти	Відповідний код критерію
Компетенції	Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики.	СК1
	Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.	СК5
	Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів та місця в них України.	СК9
Вміння	Ефекти	Відповідний код критерію
	Аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціональні конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав.	РН4
	Визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин і глобального розвитку.	РН6

	Оцінювати міжнародні події, процеси, в сфері міжнародного співробітництва та міжнародної безпеки, стан взаємодії та конфлікту в міжнародних системах.	PH16
Знання	Ефекти	Відповідний код критерію
	Приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності. Вміти аналізувати глобальні процеси та визначати їх вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні процеси. Будувати і досліджувати моделі процесів у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.	CK2 CK4 CK12

МЕТОДИ РОБОТИ ТА НАВАНТАЖЕННЯ

ECTSкредити (1 ECTS = 25-30 годин роботи студента)	4
Загальне навантаження (годин)	120
Лекції	22
Семінарські заняття	30
Консультації	10
Елементи роботи студента	Кількість годин
читання літератури для занять	10
постійний огляд преси та інших засобів масової інформації	8
виконання проектних робіт	-
проведення досліджень	5
проекування інструменту дослідження	-
збір даних	5
аналіз та інтерпретація даних	5
підготовка до занять з ІТ	5
виконання доручень та виконання домашніх завдань	-
групова робота поза класом	-
міжсеместрові контрольні роботи	5
підсумковий тест	-
міжсеместрові письмові завдання	-
заключне письмове завдання (індивідуальне науково-дослідне завдання)	10
підготовка доповіді / презентації	5
підготовка письмового звіту	-
підсумковий іспит (залік)	-
Загальна кількість годин	58

Навчально-методичне видання

Патійчук Віктор Олексійович

**МІЖНАРОДНА ТА РЕГІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА**

Словник-довідник

*для студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»*

Видання друкується в авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Обсяг 3,5 ум. друк. арк., 3,25 обл.-вид. арк.

Наклад 100 пр. Зам. 207.

Редакція, видавець і виготовлювач – ФОП Іванюк В. П.

(43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65).

Свідоцтво Держкомінформу України

ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.